

ئېشىپ كېتىۋاتسا كېرەك. ئوقۇغان ئەپسۇنلىرىنىڭ ئۆزۈڭگە يېنىپ ئۆلۈشەرسەن!...» بەزىدە ئايىم: نېمىشقىمۇ بىرەر نامرات كاسىپ ياكى دېھقاننىڭ ئايالى بولۇپ قالغان بولغىدىم، دەپمۇ ھەسرەت چېكەتتى. باغنىڭ بىر بۇلغىدىكى قىيسىق ئۆيلەردە ئولتۇرۇۋاتقان باغۋەننىڭ مومىيىغا ھەۋىسى كېلەتتى. چۈنكى ئۇلار نامرات بولسىمۇ تەڭ قېرىپ، تۇرمۇشتىكى خۇشاللىق ۋە ئېغىرچىلىقلارنى تەڭ تارتىپ ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتى.

بارا - بارا ئايىم ئۆز تەقدىرىگە تەن بېرىدىغان بولۇپ قالدى. تۆت خوتۇن ئالغانلار يالغۇز نىزامبايلىمىدى، چامىسى يەتكەن ھەرقانداق مۇسۇلمان تۆت خوتۇن ئالدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئايىم نىزامبايغا بىرەر پەرزەنت تۇغۇپ بېرەلمىدى. باينىڭ باشقا كىچىك خوتۇنلىرى ياش ۋە جەلپدار بولۇپ، ئۇلارنىڭ ھەربىرىدىن نىزامباينىڭ بىر - ئىككىدىن پەرزەنتى بار ئىدى. ئايىم ئەمدى كۈنىنى خۇداغا شۈكرى - قانائىتىنى بىلدۈرۈپ، بەش ۋاخ ناماز بىلەن جايىنامازدا ئۆتكۈزەتتى. بالىسى بولمىغانلىقتىن ياخشى كۈننىڭ يامىنى بولۇپ بايدىن كېيىن قالسام لازىمى بولىدۇ، دەپ ئالتۇن - كۈمۈش يىغاتتى. ئايىمغا ئاتىسىدىن تەگكەن مىراس - دۇنيالارمۇ ئۇنىڭ بىر ئۆمۈر يېتىپ يېمىشىگە يېتىپ ئاشاتتى. روزا - رامىزانلاردا ئايىم يېتىم - يىسىر، غەرىبىلارغا سادىغا بېرەتتى. مەسچىتلەرگە پۇل ئىنئام قىلاتتى. باغدىكى ئىشلەمچى ئاياللار بىلەن پېشايۋاندا پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇپ قالغان چاغلىرىدا ئۇلارغا مۇسۇلمان ئاياللىرىنىڭ ئۆتەشكە تېگىشلىك بۇرچى، ئۇ دۇنيا - بۇ دۇنيالىقتىكى ئىشلار، ئازاب ۋە راھەتلەر ھەققىدە كىتابخانلىق قىلىپ بېرەتتى. شۇڭا، ئىشلەمچى ئاياللارنىڭ نەزەرىدە ئايىم پاكلىق ۋە ئۇلۇغلۇقنىڭ نەمۇنىسى ئىدى. ئاشۇنداق ۋەزىخانىلقلارنى قىلىۋېرىپ ئايىم تېخى ئەمدىلا قىرىق ياشلارغا كەلگىنىگە قارىماي، ئۆزىنى قېرىپ خېلى ياشلارغا بېرىپ قالغان ئاياللاردەك ھېس قىلىسىدىغان بولۇپ

قالغانىدى. ئەتراپتىكى ئاياللار شۇ خىسلەتلىرى ئۈچۈن ئۇنى «گۆھەر بانۇم» دېگەن ئىسمى بىلەن چاقىرماي، ھۈرمەت بىلەن «ئايىم» دېيىشەتتى.

بۇ باغدا ياش ئىشلەمچى ئۆمەر پەيدا بولۇشى بىلەن، ئايىمنىڭ كۆڭلىدىكى سەۋرى - ئاقەت تۈزاتلىرى ئاستىدا كۆمۈلۈپ قالغان ھېسسىياتلىرى قايتا باش كۆتۈرۈپ پاراكەندىچىلىك سېلىشقا باشلىدى. بۇ خۇددى ئۆچۈپ قېلىشقا ھازىر بولۇپ تۇتەپ تۇرغان ئوتنى تۇيۇقسىز كەلگەن بىر شامال قايتا يالقۇنچىتىۋەتكەندەك بىر ئىش بولدى.

يىگىرمە ئىككىنچى باب

جېنىم قوزام

ئۆمەر ھەر كۈنى ئەتىگەنلىكى ئايىمنىڭ ئاشخانىسىدىكى يوغان تۇغنى كۆلىنىڭ سۈزۈك ۋە مۇزدەك سۈيى بىلەن تولدۇراتتى. ئاندىن يەر ئاغدۇراتتى، مېۋىلەرنى تېرەتتى. ئىشلەۋېتىپ غىغشىپ ناخشىمۇ ئېيتىپ قوياتتى. ھارغاندا يېشىل چۆپلەر ئۈستىدە ئالغىنىنى بېشىنىڭ ئاستىغا قويۇپ ئاسمانغا قارىغىنىچە خىيالغا كېتەتتى. ئۇ خىيالدا كىچىكىدە ئويناپ چوڭ بولغان كوچىلارنى، ئاتىسىنى، ئالەمنىڭ قايسىبىر چېتىدە قالغان قاغىلىق باغنى، ئىنىلىرى بارات بىلەن سەپەرنى كۆرەتتى. بەزىدە ئۇ ئىشتىنىنىڭ پۇچقىقىنى يوغان يۈتسىغىچە تۈرۈۋېتىپ، ئېچىقلارنى ئېچىپ، ئېرىقلارغا سۇ باشلايتتى. ئايۋاننىڭ ئەتراپىدىكى گۈللۈكلەرگە، ئانار، ئۈزۈملەرگە سۇ تۇتاتتى.

ئۆمەرنىڭ دائىم شۇنداق كەتمەننى مۇرسىگە سېلىپ، باغنىڭ يوپۇرماقلار سايە تاشلاپ تۇرغان قاراڭغۇلۇقلىرى ۋە ياكى قۇياش نۇرى چۈشۈپ تۇرغان ئوچۇقچىلىقلىرىدا يۈگۈرۈپ يۈرگەننى كۆرگىلى بولاتتى. ئۇنىڭ كۆڭلىكىنىڭ يىرتىقلىرى ياكى ئوچۇق قالغان مەيدىلىرىدىن بۆرتۈپ چىققان بولجۇڭ گۆشلىرى ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. مۇنداق چاغلاردا پېشايۋانغا چىقىپ قالغان ئايىم بۇ ئىشلەمچىگە ئىختىيارسىز قاراپ تۇرۇپ قالاتتى - دە، تەسۋى سىپىرىۋاتقان قوللىرى توختاپ، ئوقۇۋاتقان ئايەتلىرىدىن ئېزىپ كېتەتتى. ئۇ يەنە دەرھال ئېسىنى يىغىپ، تەسۋىسىنى ئىتتىك - ئىتتىك سىيرىپ: «خۇدا، شەيتاننىڭ ۋەسۋەسىدىن ئۆزۈڭ ساقلىغايەن!» دەپ پىچىرلىغىنىچە ئۆيگە كىرىپ كېتەتتى.

ئۆمەر ئايىمنى كۆرگەندە ۋىلىدە قىزىرىپ، بېشىنى يەردىن ئېگىز كۆتۈرمەي سالام بېرىپ ئۆتۈپ كېتەتتى. بۇ دوغىلاق يىگىتنىڭ تومپىيىپ چىققان مۇسكۇللىرى، كەڭ مەيدىسىدە كۆرۈنۈپ تۇرغان مەيىن تۈكلەر، ئۇنىڭ مەزمۇت دەسىسەپ گۈرسۈلدەپ مېڭىشلىرى يىگىتنىڭ ۋۇجۇدىدىكى ياشلىق ۋە كۈچ-قۇۋۋەتنى نامايىش قىلىپ تۇراتتى. يىگىت بارا - بارا ئۆز سىياقى بىلەن ئايىمنىڭ كۆز ئالدىدىن كېچە - كۈندۈز كەتمەي، ئۇنىڭ كۆڭلىنى بىئارام قىلىدىغان بولۇپ قالدى. بۇ بىئاراملىق ئايىم ئۈچۈن ناھايىتى يېقىملىق بىلىنەتتى. ئۇنىڭ ئۇخلاپ قالغان سېزىملىرىنى غىدىقلاپ، ئۇنى قانداقتۇر بىر گۇناھنى سادىر قىلىشقا قۇترىتاتتى. «توۋا! - دەيتتى ئايىم ئۆز - ئۆزىگە، - مەن نېمە بولۇۋاتىمەن ئۆزى؟...» بۇنىڭ ھەممىسى شەيتاننىڭ ئىشى!

«...»

ئايىم شەيتاننى ئۆزىدىن قاچۇرۇشقا قانچە تىرىشىمۇ، ئۇنىڭ ۋەسۋەسىدىن نېرى بولالمايتتى. ئايىم ئەنە شۇنداق ئۆزىنى پاك تۇتۇش ئازابى بىلەن گۇناھ ئۆتكۈزۈشنى خالاش تىلىكى

ئوتتۇرسىدىكى ئېلىشىشتا ھالسىزلىنىپ كەتتى. ئۇ بەزى كېچىلىرىنى كىرىپك قاقماي تاڭ ئاتقۇزۇۋېتىدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ مامۇق چۈشەك ئۈستىدە قىپپالسىڭاچ يېتىپ بەدەنلىرىنى سىيلايتتى. ئۇنىڭ بەدىنى قاشتېشىدەك سۈزۈك، بالا تۇغمىغان ۋە تۇرمۇشنىڭ جاپالىرىغا چېلىقمىغان بولغاچقا تېخى ساغلام ۋە چىڭ ئىدى. نىزامباينىڭ ئۆزىنى ناھايىتىمۇ ئەتىگەن تاشلىۋەتكىنىگە ئىچ - ئىچىدىن ئاغرىناتتى.

ئەمدى ئايم ئايۋان ئالدىدىن ئالدىراش ئۆتۈپ قالىدىغان ئىشلەمچى يىگىتنى چاقىرىۋېلىپ، پات - پات گەپگە سالدىغان بولۇپ قالدى. مۇنداق چاغلاردا ئۆمەر ھۈرمەت بىلەن قول قوشتۇرۇپ يىراقتا تۇرۇپلا:

— لەبىيى، ئايم ئاچا، — دەيتتى.

— بېرى كەل، يىگىت، مەن سەندىن گەپ سورايەن، — دەيتتى ئايم.

ئۆمەر قورۇنغان ھالدا پېشايۋانغا يېقىنلاپ، يەردىن باش كۆتۈرمەي ئايمنىڭ ئىش بۇيرۇشىنى كۈتۈپ تۇراتتى. لېكىن، ئايم ئۇنى زادىلا ئىشقا بۇيرۇمايتتى. ئۇنىڭ تۇرمۇش ئەھۋال ھەققىدىكى گەپلەرنى سورايتتى.

— قەيەرلىكسەن؟

— مەن بۇ شەھەرگە يىراقتىن كەلدىم، مۇساپىرمەن.

— ئاتا - ئاناڭ كىم؟ ئۇلار قەيەردە؟

— ئاتا - ئانام ئۆلۈپ كەتكەن، يېتىمەن.

ئۆمەر گەپنى ئۇزارتماي، ئىتتىكرەك ئىشقا بېرىش ئۈچۈن سوئاللارغا شۇنداق كالتىلا جاۋاب بېرەتتى. ئايم بولسا گەپنى سوزۇپ، ئۇنى ئۇزاقراق تۇتۇپ قېلىشقا تىرىشاتتى. بەزىدە ئۆمەر بېشىنى كۆتۈرۈپ ئايمغا قارىغان چاغلىرىدا بۇ ئايالنىڭ كۆزلىرىدە يېنىپ تۇرغان ئوتنى كۆرۈپ چۆچۈپ كېتەتتى ۋە ھەيران بولاتتى. ئايمنىڭ كۆزلىرىدە لاۋۇلداپ يېنىۋاتقان بۇ

يالقۇنىڭ نېمىدىن دېرەك بېرىدىغانلىقىنى ئۇ چۈشەنمەيتتى.
— يېتىمىمەن دېگىن، ۋاي بىچارە! — دەپ ئىچ ئاغرىتاتتى

ئايىم، — ئۇرۇق - تۇغقىنىڭمۇ يوقمۇ؟

— ھېچنېمە يوق، — دەيتتى ئۆمەر. ئۇ ئىنلىرى سەپەر
بىلەن باراتتى دەرھال ئېسىگە ئالغان بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ نامىنى
ئېغىزىدىن چىقىرىشقا كۆڭلى تارتمايتتى.

— ئۆيلەنمىگەنمۇ سەن؟

ئۆمەر قۇلاقلىرىغىنىچە قىزىرىپ كەتتى.

— كەمبەغەلمەن، ئۆيلىنىشكە نەدە پۇل! — دەپ يەرگە

قارىدى ئۇ.

— ۋاي بايقۇشەي، ماڭا قارا، مەن ئۆزۈڭنىڭ ئاچىسى
ئورنىدىكى قېرىندىشىڭ، بىرەر نەرسە كېرەك بولسا تارتىنماي
يېنىمغا كىر!

— رەھمەت، ئايىم ئاچا، ھېچنېمە كېرەك ئەمەس. باغدا

باياشات، ئوبدان تۇرۇۋاتىمەن، قورسىقىم توق...

— ھەي ئەخمەق، ئادەم دېگەننىڭ قورسىقى تويسىلا
ھېسابمۇ؟ ساڭا باشقا لازىملىق بىرىنچىلىرىنى سېتىۋېلىشقا پۇل
لازم بولىدىغاندۇ؟ قارا، ئۈستۈڭدىكى كىيىملىرىڭ كۈنراپ
چىرىپ كېتىپتۇ. كېرەك نەرسە بولسا تارتىنماي، ئۇدۇللا
ئالدىمغا كىرىپ ئېيتىۋەر...

ئايىمنىڭ تۆت - بەش يىلدىن بېرى قول تەگمىگەن پەرداز
قۇتىلىرىنىڭ ئەمدى پات - پات ئاغزى ئېچىلىدىغان بولۇپ قالدى.
ئۇ قاشلىرىنى تېرىپ، قاپاقلىرىنىڭ ئاستىغا سۈرمە تارتىپ،
بىلىنەر - بىلىنمەس گىرىم قىلاتتى. ياش ۋاقتىدا ياقتۇرۇپ
كىيىدىغان يىپەك كۆڭلەكلىرىنى كىيىپ، تىكلىمە ئەينەك ئالدىدا
ئۇياق - بۇياققا ئۆرۈلەتتى. كۆزلىرىنىڭ ئەتراپىدا پەيدا بولغان
ئۇششاق قورۇقلارنى ئۇزاق ئۇۋۇلايتتى. لېكىن، ئىشلەمچى
يىگىت بىرنەرسە كېرەك بولغان تەقدىردىمۇ ئۇنىڭ ئالدىغا

كىرىشكە جۈرئەت قىلالمايتتى. ئۇ تولىمۇ تارتىنچاق، يۈرەكسىز ئىدى. ئايىم كۈتۈپ - كۈتۈپ، ئىشلەمچى يىگىت كىرمىگەندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ قىلىپ يۈرگەن ساراڭدەك قىلىقلىرىغا ئۆزى ئاچچىق كۈلەتتى. يەنە توۋا قىلىپ، نامىزىنى ئوقۇپ، تەسۋىسنى سىيراتتى... ئارىدىن بىرنەچچە كۈن ئۆتمەيلا ئايىمنىڭ يۈرىكىدىكى ئىستەكلەر يەنە يالقۇنچاپ ئۇنى ئارامسىزلىنىدۇرۇشقا باشلايتتى. ئايىمنىڭ تارتىنچاق، قىزىرىپ يەرگە قاراپ تۇرىدىغان ئەشۇ يىگىتنى باغرىغا باسقۇسى، ئانىلارچە مۇھەببەت بىلەن قۇچاقلاپ باش - كۆزىنى سىيلىغۇسى كېلەتتى.

بىر كۈنى ئايىم ئۆمەرنى ئاشپەز خوتۇن ئارقىلىق ئالدىغا چاقىرتتى. بۇ تومۇزنىڭ پېشىن نامىزىدىن كېيىن بولىدىغان تازا تىنچىق ۋاقىت ئىدى. مۇنداق ۋاقىتتا باغنىڭ ئېگىز دەرەخلەر سايە تاشلاپ تۇرغان كۆل بويىدىن باشقا ھەممىلا يېرى تىككىدە چۈشۈپ قىزىتىپ تۇرغان قۇياش نۇرىدا كۆيۈپ تۇراتتى. قۇشلار يوپۇرماقلار ئارىسىغا مۆكۈنۈپ، ھەلقەملىرىنى لىپىلدىتىپ دەم ئېلىشاتتى. باغدىكى چاكارلار بىردەم بولسىمۇ ئارام ئېلىۋېلىش ئۈچۈن ئۆيلىرىنى قاراڭغۇ قىلىپ كىرىپ كېتىشەتتى. ئۆمەر كۆل بويىدىكى شىپاڭدا، بورا ئۈستىدە يېتىپ ھاردۇق ئالاتتى. ئاشپەز خوتۇن ئۆمەرنى ئەنە شۇ كۆل بويىدىن ئىزدەپ تاپتى. ئۆمەرنى ئېگىز ئايۋاننىڭ پەلەمپەيلىرى ئالدىغىچە باشلاپ كېلىپ:

— ئىچكىرىگە، ئەڭ ئىچكىرىسىدىكى ساراي ئۆيگە كىرگىن، ئايىم شۇ يەردە، — دېدى - دە، كېتىپ قالدى. ئۆمەر پۈتەندىكى چورۇقنى تۆۋەنگە سېلىپ قويۇپ، پەلەمپەيلەردىن پېشايۋانغا كۆتۈرۈلدى. ئەمدى ئۇنىڭ ئالدىدا ئۇزۇن بىر زال پەيدا بولدى. گىلەم تاشلانغان زالىنىڭ ئىككى تەرىپىدە كىچىك ئىشىكلەر بولۇپ، ئەڭ ئاخىرىدىكى بىر

ئىشكىنىڭ قاناتلىرى ئوچۇق تۇراتتى. ئۆمەرنىڭ بۇ باغدا ئىشلەۋاتقىنىغا خېلى ئۇزۇن بولغان بولسىمۇ، قاپقالىق دېرىزە، نەقىشلىق تۈۋرۈكلەر بىلەن زىننەتلەنگەن بۇ ئايۋانغا قەدەم بېسىشى بىرىنچى قېتىم ئىدى. بۇ ئۆي ئۆز ھەيۋىتى بىلەن كىشىگە ئوردا سارايلىرىنى ئەسلىتەتتى.

ئۆمەر زالىنىڭ ئىشىكى ئالدىغا تاشلانغان ھۆل پالاسقا پۇتىنى پاكىز سۈرتۈپ، يۇمشاق پايانداز ئۈستىدە مېڭىپ كەتتى، ئوچۇق تۇرغان ئىشىك ئالدىدا توختاپ، ئۆزىنىڭ كەلگەنلىكىدىن بېشارەت بېرىپ يۆتىلىپ قويدى. بۇ ئۆينىڭ كەڭ دېرىزىلىرى، يېرىم چۈشۈرۈلگەن دۇخاۋا پەردىلەر، تاملارغا تارتىلغان رەڭلىك گىلەملەر كىرمەكچى بولغان كىشىنى ئەيمەندۈرەتتى.

— ئىچكىرىگە كىر! — دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى.

شۇ چاغدا ئۆمەر بۇ ئۆينىڭ ئىچىدە ئىشىكى قىيا ئېچىقلىق تۇرغان يەنە بىر خاس ھۇجرىنىڭ بارلىقىنى بايقىدى. ئايىمنىڭ ئاۋازى ئەنە شۇ تەرەپتىن چىققانىدى. ئۆمەر يەرگە تاشلانغان قېلىن گىلەملەرنى ئەيمىنىپ دەسسەپ ئۆتۈپ، خاس ھۇجرىنىڭ بوسۇغىسىدىلا تۇرۇپ قالدى. بۇ ئۆينىڭ تولۇق چۈشۈرۈۋېتىلگەن يىپەك پەردىلىرى ئۆي ئىچىنى سىرلىق گۇڭگاللىققا چۆمدۈرگەنىدى. ئەنە ۋە گۈلپېينىڭ خۇش پۇرىقى دىماغقا ئۇرۇپ تۇراتتى. ئۆينىڭ تۆرىدە قات - قات سېلىنغان قېلىن كۆرپىلەر ئۈستىدە ئايىم نېپىز ئىچ كۆڭلەك بىلەنلا يېرىم يالىڭاچ ياتاتتى.

— كەل! — دېدى ئايىم مامۇق ياستۇقلاردىن بېشىنى كۆتۈرۈپ، نېمىشقىدۇ ئۇنىڭ ئاۋازى تىترەپ چىقاتتى.

— نېمە خىزمەتلىرى بار ئىدى، ئايىم ئاچا؟ — دەپ يەر - گە قارىدى ئۆمەر.

— مانا، ئىككى كۈن بولدى ساقلىقىم يوق، كىرىپ يوقلاپ قويايمۇ دېمىدىڭ.

— مەن... مەن خەۋەرسىز ئىكەنمەن.

ئايىمنىڭ كۆڭلىدە شۇ تاپتىمۇ، شۇ گۇناھلىق ئىشنى قىلىش كېرەكمۇ، قىلماسلىق كېرەكمۇ؟ دېگەن خىيال كۈرەش قىلاتتى. قورقۇشتىنمۇ ياكى ھاياجاندىنمۇ، ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنىنى ئۇششاق تىترەك باسقاندى.

— كەل... قېشىمغا يېقىنراق كەل... قورۇنما... پۈت -

قوللىرىم سىرقىراپ ئاغرىپ تۇرىدۇ، بىر تۇتۇپ قويغىن. ئۆمەر ئايىمنىڭ ئايىغى يېنىغا كېلىپ يۈكۈندى - دە، ئۇنىڭ يالماچ تۇرغان ئاپئاق پۇتغا ئۆزىنىڭ قاداقلاشقان قوللىرىنى ئۇزاتتى. يېڭىتنىڭ قولى بەدىنىگە تېگىشى بىلەن ئايىم ئۆزىدىكى بارلىق ئىككىلىنىشلەرنى يوقاتتى. ئۆمەرنى كاپلا قىلىپ تۇتۇپ، قۇچاقلاپ ئۆزىگە تارتتى.

— ئايىم ئاچا، ئۇنداق قىلمىسىلا... يامان بولىدۇ، ئۇنداق قىلمىسىلا!...

— جېنىم قوزام!...

ئۆمەر ئايىمنىڭ كۈچلۈك قۇچاقلاشلىرى بىلەن ئوتلۇق سۆيۈشلىرى ئىچىدە نەپەس ئالالماي بوشىشىپ كەتتى...

خاس ھۇجرىدا ئايىم بىلەن بولغان غەلىتە مۇناسىۋەت تۇنجى قېتىم سادىر بولغاندا ئۆمەر ناھايىتى قورقۇپ كەتتى. ئۇزۇنغىچە ئۆزىنىڭ ئەندىشىسىنى باسالمايدى. چېلىش مەيدانىدىن چىقىپ تامغا يۆلىنىپ ئولتۇرغاندا نىزامباينىڭ: ئوغرى ئەمەستۇرسەن؟ بىرەر سەۋەنلىك ئۆتكۈزىدىغان بولساڭ بوينۇڭنى ئۇزۇپ تاشلايمەن! دېگەن ئاگاھلاندۇرۇشلىرى ئۇنىڭ قۇلقى تۈۋىدە قايتا جاراڭلىغاندەك بولاتتى. ئۇنىڭ قىلغىنى ئوغرىلىقتىنمۇ ئېغىر خىيانەت ئىدى. ئۇ بىرقانچە كۈنگىچە باغدىكى ئىشلەمچى ئاياللارغا، باغۋەن ئائىلىسىدىكى بوۋاي بىلەن مومايغا خۇدۇكسىنىپ تىكىلىپ قارىيالمىدى. كۆڭلىدە ئىككىنچى مۇنداق

غەيرىي ئىشنى قىلماسلىققا ۋەدە بەردى.

لېكىن، ئەتراپتىكى ھەممە نېمە ئىلگىرىكىدەكلا بولۇپ، قورققۇدەك ھېچنېمە يوق ئىدى. يەنە قۇشلار سايراپ تۇراتتى. ئايۋان ئالدىدىكى گۈللۈكلەردە رەڭمۇرەڭ گۈللەر قۇياشقا يۈزلىنىپ ئېچىلىشاتتى. چېچەكلەرنى كېيىنەكلەر ئەگىشەتتى. باغ ئىچىدىكى ئاياغ يوللارنى توغرا كېسىپ چۈمۈلەر ئالدىراش ئۆتۈشەتتى. پىشقان مېۋىلەر ئىلگىرىكىدەكلا توكۇلداپ تۈۋىگە چۈشۈشەتتى، تەبىئەت — قۇياش نۇرىدا تاۋلىنىپ تۇرغان جىمى نەرسە ئۆز پېتىچە بولۇپ، ھېچنېمە ئۆزگەرمىگەنىدى. پەقەت ئۆمەرنىڭ ئىچكى دۇنياسىلا كۆتۈلمىگەن دولقۇننىڭ تەسىرىدە ئەنسىز داۋالغۇپ تۇراتتى... باغۋەن بىلەن ئۇنىڭ ئايالى ئۆمەرگە بۇرۇنقىدەكلا سەمىمىي مۇئامىلە قىلىپ، ھەر قېتىملىق چاي ئۈستىگە ئۇنى بىرەر كەمبەغەلنىڭ چىرايلىق قىزىغا ئۆيلەپ قويۇش توغرىسىدىكى ئارزۇلىرىنى ئېيتىشاتتى. ئايىمغا خىزمەت قىلىدىغان چاكارلارمۇ گۇماندىن نېرى ئىدى. ئۇلارنىڭ نەزەرىدە ئايىم ئۆزىنىڭ تەقۋادارلىقى، سېخىيلىقى، ۋاقتى - ۋاقتىدا قىلىپ بېرىدىغان كىتابخانلىقى بىلەن ناھايىتىمۇ يۈكسەك ئورۇندا تۇراتتى.

ئىككىنچى قېتىم ئايىم ئۆمەرنى چاقىرىشقا ئاشپەز خوتۇننى ئەۋەتمەي ئۆزى باردى. ئۆمەر مېۋىلىرىنى كۆتۈرەلمەي ئېگىلىپ كەتكەن بىر ئالما شېخىغا تىرەك قويۇۋاتقاندى. ئۇ ئايىمنى كۆرۈپ ھودۇقۇپ قىزاردى. ئايىم ئۇنىڭغا بۈگۈن كېچە قېشىغا كېلىشنى تاپىلاپ كېتىپ قالدى. ئۆمەر ئايىمنىڭ سۆزىگە قارشى ھېچنېمە دېيەلمىدى. شۇ كۈنى ئۇ كۈن بۇيى دەككە - دۈككىدە يۈردى. «ئەڭ ياخشىسى بارمىغىنىم تۈزۈك» دەپ ئويلايتتى ئۇ. پۈتۈن ئەتراپ قاراڭغۇلىشىپ، ھەممە ئۇيقۇغا چۆككەندە ئۇ تېخى كۆز يۇممىغانىدى. ئاخىرى ئورنىدىن تۇردى - دە، شەپە چىقارماي مېڭىپ، ئايىمنىڭ ئۆگەتكىنىچە ئايۋاننىڭ ئارقا

دېرىزىسى تەرەپكە ئۆتتى. ئۇ يەردە ئىچكىرىكى خاس ھۇجرىنىڭ باغقا قارىغان دېرىزىسى قىيا ئېچىپ قويۇلغان بولۇپ، ئۆي ئىچىدىن مىس شامدانلاردا تۈتەپ كۆيۈپ تۇرغان شاملارنىڭ يورۇقى سۇس كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۆمەرنىڭ يۈرىكى دۈپۈلدەپ ئۇراتتى. ئۇ قاپقار يېنىغا يېقىنلىشىشى بىلەنلا دېرىزە تولۇق ئېچىلدى. يۇقىرىدىن ئايىمنىڭ ئۈنى تارتىۋېلىش ئۈچۈن سۇنغان ئاپئاق بىلەكلىرى كۆرۈندى.

شۇنداق چاقىرىشلار پات - پات تەكرارلىنىپ تۇرىدىغان بولۇپ قالدى. ئايىم باشقىلارنىڭ گۇمانىنى قوزغاپ قويماسلىق ئۈچۈن ئىلاجى بار خاھىشىنى تىزگىنلەيتتى. بولالمىغان چاغلىرىدىلا ئۆمەرنى چاقىراتتى. ۋەدىلەشكەن كېچە ئۆمەرنى ئايىم دېرىزە تۆۋىدە ئويغاق ئولتۇرۇپ كۈتەتتى. ئۈنى قىزغىن سۆيۈشلەر بىلەن قوينىغا ئالاتتى. ئۈنىڭغا مۇھەببەت بىلەن بېرىلەتتى. نازاكەتلىك ئەركىلەش، نالە قىلىش، مېھرىبانلارچە باش - كۆزىنى سىيلاشلار بىلەن يىگىتنى ئۆزىگە جەلپ قىلاتتى. سەھەرگە يېقىن، ئايىم يەنە ھېلىقى دېرىزىدىن ئۆمەرنى چىقىرىۋېتىپ، يۇيۇنۇپ جايىنامازدا ئولتۇرۇپ، يىغلاپ تۇرۇپ خۇدادىن گۇناھىنى تىلەيتتى. «خۇدا ماڭا بۇ ئوتنى ئۆزۈڭ سالىدىڭ، ئۆزۈڭ كەچۈرگەيسەن، بەندىلىرىڭنىڭ ئالدىدا رەسۋا قىلمىغىن!» دەپ يىلىناتتى. ئايىم ئاللاننىڭ ئۇ دۇنيادىكى ئازابلىرىنى ئۇتۇپ قالغاندەك قىلاتتى، خۇدايىمىدىن بۇ دۇنيادا، بەندىلەر ئالدىدا رەسۋا قىلماسلىقىنىلا تىلەيتتى. ئۆزىنىڭ يىگىتكە بولغان مۇھەببىتى ئۈچۈن ئۇ دۇنياغا بارغاندا مەڭگۈ ئازاپ چەكسىمۇ رازىدەك قىلاتتى. جەينىمازدىن تۇرغاندا ئۇ دائىم ئۆزىنى پاكلىنىپ، يېنىكلەپ قالغاندەك ھېس قىلاتتى.

ئۆمەر بارا - بارا ئايىمغا ئۆگىنىپ قالدى. ئۇ ئايىمنىڭ ئۆيىدە تۇنەپ چىققان كۈنلىرى سەھەردە مېۋە ئەرگەن، گۈللەرگە سۇ تۇتقان قىياپەتتە ئايۋاننىڭ ئارقىسىدىكى دېرىزە ئەتراپىغا

كېلىپ، ئۇ يەردە سۇنغان، دەسسەلگەن ئوت - چۆپلەرنىسى تۈزەشتۈرەتتى. ئايىم بىلەن ئۆتكەن دەككە - دۈككىلىك، ئەمما تولىمۇ شېرىن كېچىنى ئۇزاققىچە ئۇنتۇمايتتى. بەزى چاغلاردا ئايىمنىڭ تېزرىك چاقىرىشىنى كۆڭلى تارتىپ قالاتتى. چۈنكى، ئۇ كۈچ - قۇۋۋەتكە تولۇپ، ۋايىغا يەتكەن بىر ئەر ئىدى - دە، ئۇ شۇ ياشقا كېلىپ ئۇنىڭ ئاياللار دۇنياسىدا كۆرگىنى ئايىمنىڭ ئاشۇ ئىللىق قوينى ئىدى. گەرچە ئۇ، سۇ باشلاپ كېلىش ئۈچۈن ئېچىق بېشىغا قاراپ ماڭغاندا، باغنىڭ شورلىرىنى ئېيتىش ئۈچۈن تام تۆپىسىگە چىققاندا، باغۋەن بىلەن جۈمە نامىزىغا كېتىپ بارغان چاغلىرىدا يوللاردىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ياش قىز - چوكانلارنى كۆرۈپ تۇرسىمۇ، ئۇلارنىڭ ھەممىسى تېخى قول يەتمەس ئېگىزلىكتىكى ئاچچىق ئۈزۈملەر ئىدى. باغنىڭ بىر بۇرجىكىدىكى غېرىبخانىسىدا يالغۇز تۇگۈلۈپ ياتقانغا قارىغاندا ئايىمنىڭ يېنىدا — پەي چۈشۈكلەر ئۈستىدە ئىغىناپ يېتىش ئاجايىپ راھەت ۋە ئۇنتۇلغۇسىز ئىدى. ئايىم ئۇنى مېھرى بىلەن پەپىلەپ قوينىغا ئالاتتى. تاتلىق پىچىرلاش، نازلىق خۇلقلار بىلەن زېرىكتۈرمەيتتى، كۆڭۈل قويۇپ يۇيۇپ، ئېغىر ئەمگەكتىن قالغان توپا - چاڭلىرىنى تازىلايتتى.

ئايىم روھى كۆتۈرۈپ تېتىكلىشىپ كەتتى. ئۇ چاكارلارغا ئىلگىرىكىدىنمۇ كۆپرەك سېخىلىق بىلەن پۇل بېرەتتى. ئاياللارنى يىغىپ كىتابخانلىق قىلغاندا، گەپ ئارىسىغا ئانچە - مۇنچە چاقچاقلارنىمۇ قىستۇرۇپ قويىدىغان بولۇپ قالدى. ئۆمەر بولسا ئىلگىرىكىدەك ئۈنچىقماسلىق بىلەن قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارنى نىزامباينىڭ ۋە باغۋەننىڭ كۈتكىنىدىن ئارتۇق بەجا كەلتۈرەتتى. ھەممىدىن ھەيران قالارلىقى، نىزامباينىڭ ئۆمەرگە بولغان مۇئامىلىسىمۇ ئىلگىرىكىدىن مۇلايىملىشىپ قالدى. نىزامباي باغدا پەيدا بولۇپ قالغان چاغلاردا ئايىم ئىشلەمچى يىگىتنىڭ ئىشچانلىقى، ياۋاشلىقى، يۈزىنىڭ نۆۋەنلىكى

توغرىسىدىكى ماختاشلارنى توپتوغرىلا ئېيتاتتى. ئايىمنىڭ بۇ سۆزلىرى نىزامباينىڭ كۆڭلىدە ھېچقانداق بىر شەك تۇغدۇرمايتتى. چۈنكى ئۇ يېڭى ئىشلەمچىنىڭ تەرىپىنى باغۋەننىڭ، باشقا چاكارلارنىڭمۇ ئاغزىدىن ئاڭلايتتى. ئايىم يەنە بايغا يېڭى ئىشلەمچىگە بېرىدىغان ھەقنى كۆپەيتىشنىڭ لازىملىقىنى چۈشەندۈرەتتى، ئۆمەرنىڭ كىيىم - كېچەكلىرىنى ياخشىلاش ئۈچۈن ئايىمنىڭ پۇل خەجلىگىنىگە قارىغاندا نىزامباينىڭ پۇل خەجلىگىنى ياخشىراق ئىدى. باي بولسا ئايىمنى ھۈرمەتلەيتتى. ئۆزىنىڭ شۇنچە كاتتا باي بولۇشىدا شۇ چوڭ خوتۇننىڭ ئاتىسىنىڭ كۆپ ئەجرى بارلىقىنى ئۇنتۇمغاچقا، ئايىمنىڭ سۆزىنى يىرمايتتى.

— بولىدۇ! — دېدى نىزامباي بىر كۈنى ئايىمنىڭ داستانىدا ئاچچىق دەملەنگەن چايىنى ئىچىپ ئولتۇرۇپ، — مەن ئۇنىڭغا بېرىدىغان ھەقنى كۆپەيتەي، يەنە بىر قۇر يېڭى كىيىم - كېچەك قىلىپ بېرەيلى. . . . يەنە بىرگەپ بۇ ئوغۇلنى ئۆيلۈك. ئوچاقلىق قىلىپ قويۇش زۆرۈر ئىدى. چوپچوڭلا بولۇپ قالغان يىگىتنىڭ بويتاق يۈرۈشى دۇرۇس ئەمەس - دە! . . . مانا مەن شۇ ئىشلار ئۈستىدە باش قاتۇرۇۋاتىمەن، — دېدى باي ئايىمنىڭ ئۆزىنى بەزىدە «بېخىل» دەپ ئەيىبلەيدىغانلىقىنى نەزەردە تۇتۇپ: — شۇڭا، دەماللىققا ئۇنىڭغا ئارتۇقچە ياردەم قىلمىغانىدىم. باغۋەن قېرىپ قالدى، شۇ يىگىتنى ئۆيلەپ، مۇشۇ باغدا دائىملىق ئىشلەشكە ئېلىپ قالايمىكەن دەۋاتىمەن.

مۇنداق گەپلەر ئايىمنى خۇشال قىلاتتى ۋە نېمىشقىدۇر يەنە خىيالغا سېلىپ قوياتتى.

يىگىرمە ئۈچىنچى باب

سودىگەرنىڭ خوتۇنى

ئۆمەرنىڭ ئىنىسى بارات ماڭغان يول يولۇچىلارنى شەھەرنىڭ ئىككىنچى بىر دەرۋازىسى ئالدىغا ئېلىپ باراتتى. بارات دەرۋازىغا يېتىپ بارمايلا ئۇنىڭغا شەھەر تەرەپتىن كېلىۋاتقان بىر ئادەم ئۇچراشتى. ھېلىقى ئادەمنىڭ بىر قولىدا ئىتلاردىن قوغدىنىش ئۈچۈن ئېلىۋالغان بىر تاياق تۇراتتى، يەنە بىر قولى بىلەن دۈمبىسىگە يۇدۇۋالغان تاغارنىڭ ئاغزىنى مەھكەم تۇتۇۋالغانىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە كىيىۋالغان ئۇزۇن يەكتىكىنى مەھكەم ئوراپ چىگىۋالغان بەلبېغىدا قانداقتۇر بىر ھايۋاننىڭ قارا مۇڭگۈزى، يوغان قولۇلە قېپى، چەت - چۆرىلىرى تىتىلىپ كەتكەن كونا بىر پالنامە كىتاب دېگەندەك نەرسىلەر قىستۇرۇقلۇق تۇراتتى. ئۇنىڭ ناھايىتىمۇ مۇكەممەل بىر كەسپىي دىۋانە ئىكەنلىكى تۇرقىدىنلا مەلۇم ئىدى. بۇ دىۋانە ئۈستىدىكى يۈكنىڭ ئېغىرلىقىدىن قولىدىكى ياغاچنى ھاسا قىلىپ تايىنىپ، ھاسىراپ، ئارانلا قەدەم ئېلىپ كەلمەكتە ئىدى. ئۇ يولدا ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ھەربىر يولۇچىنى ۋارقىراپ توختىتىپ، تاغىرى ئىچىدىكى شەھەردىن تىلەپ يىغقان كونا - ياغانلارنى ساتماقچى بولاتتى. دىۋانە باراتنى يىراقتىنلا كۆرۈپ، يول بويىدىكى بىر قارىياغاچنىڭ سايىسىگە كېلىپ توختىدى. مۇرىسىدىكى تاغارنى يەرگە قويدى - دە، بېلىنى رۇسلاپ، باراتنى چاقىردى:

— ھوي بالامۇي، نېمە ئادەمسەن؟

— يولۇچىمەن، — دېدى بارات.

— قېنى بۇياققا، بۇ ياققا بىر كېلىپ كەت!

— رەنجىمە، تاغا، مەندە ساڭا سادىغا قىلغۇدەك پۇچۇق يارماقمۇ يوق.

— مەن سەندىن سەدىقە سوراۋاتقىنىم يوققۇ، بىلىپ قوي.

مەن پەيشەنبە كۈنىدىن باشقا كۈنى سەدىقە تىلىمەيمەن.

— ئەمىسە نېمە گېپىڭ بار؟ — دېدى بارات ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختاپ.

— كىيىملىرىڭ نېمانچە كونا؟ بىزنىڭ دىۋانلىرى مەھەللىسىنىڭ دىۋانلىرىدىن ئەمەستۇرسەن ياكى ئۇ يەردىكى بىرەر دىۋاننىڭ ئۇرۇق. تۇغقانلىرىنىڭ بىرنېمىسىنىڭ بىرنېمىسى بولامسەن؟

— يوقسۇ، تاغا، مەن يىراقتىن كېلىۋاتقان مۇساپىرمەن.

— شەھەرگە نېمىگە كېتىۋاتىسەن؟

— ئىش ئىزدەپ.

— قارا، ئۆزۈڭ ياپىاشلا تۇرسەنۇ، ئۈستۈڭدىكى كىيىملىرىڭ يىرتىلىپ قارىغۇسىز بولۇپ كېتىپتۇ. بىرەرى بىلەن تارتىشماق ئوينىدىڭمۇ قانداق؟... ئورۇقلۇقۇڭدىن مەڭزىڭنىڭ ئۈستىخانلىرى تېشىغا تېپىپ چىقاي دەپ قايتۇ. چىرايىڭچۇ، چىرايىڭ نېمانچە سېرىق؟ ياكى سەنمۇ بىزنىڭ دىۋانە مەھەللىسىنىڭ دىۋانلىرىگە ئوخشاش يۈزۈڭگە ئەتەي ئەسكى تامنىڭ توپىسىنى سۈرتۈۋالدىڭمۇ؟... مۇشۇ ئەپتىڭ بىلەن شەھەرگە كىرسەڭ كىم ساڭا ئىش بېرىدۇ؟ سېنى تىلەمچى ياكى ئوغرى دەپ گۇمان قىلىشى ياكى ياش تۈرۈپلا مۇنداق ئەسكى كىيىملەردە يۈرگىنىڭگە قاراپ ئۇچىغا چىققان ھۈرۈن ئوخشايدۇ دەپ قىلىشى چوقۇم. تېخى ئەقلىڭنىڭ جايىدا ئىكەنلىكىگە ئىشەنمەي قېلىشىمۇ تۇرغان گەپ... دىۋانە شۇنداق ئاغزى بېسىلماي ۋاتىلداپ كەتتى.

— تاغا! — دەپ ئۇنىڭ گېپىنى بۆلدى بارات، — نېمە گېپىڭ بار ئىدى، چاپسانراق ئېيت، ئالدىرايمەن.

— ئالدىرىغان شەيتاننىڭ ئىشى. يېقىنراق كەلمەسەن، ئەتىگەندە ماڭا يولۇققىنىڭنى خىزىرغا يولۇقتۇم دەپ چۈشىنىۋەر.

دېۋانە تاغىرىنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ ئۇنىڭ ئىچىدىن ئاپقۇتلىرى ئاچراپ كىيگۈدەك ھالى قالمىغان ئەسكى ئاياغلار، گىرۋەكلىرى تىتىلىپ كەتكەن كونا دوپپا، قاپقارا كىرىنىڭ دەستىدىن ئەسلى رەڭگىنىڭ قانداقلىقىنى ئايرىغىلى بولمايدىغان بولۇپ كەتكەن كىيىم - كېچەك، پۈرلەشكەن سەللە، يەنە قانداقتۇر بىر ئەسكى - تۈسكىلەرنى سۇغۇرۇۋېلىپ ئەتراپقا يايغىلى تۇردى.

— بولدى، ئاۋارە بولما، تاغا، — دەپ مېڭىشقا تەمىشەلدى بارات، — ساڭا ئېيتتىمغۇ، مەندە پۇل يوق.

— توختا! — دېدى دېۋانە، — ھېچ بولمىغاندا سەن مۇنۇ چاپان - ئىشتاننى بولسىمۇ ئېلىپ قالغىن، تىقىشتۇرۇپ قويغان پۇلۇڭنى قورقماي چىقار، بۇلاڭچىدىن قورقۇپ ئەسكى كىيىملەرگە ئورنىنىۋالغان ھارامزادىلەرنى كۆپ كۆرگەنمەن. بىزنىڭ دېۋانلەر مەھەللىسىدىكى دېۋانلىلەرنى كۆرسەڭ كىيىملىرى سېنىڭكىدىنمۇ جۇل - جۇل، ئۇلارنىڭ بەزىلىرى شۇنداق بېيىپ كەتتىكى، يىغقان پۇللىرىنىڭ سانىنى ئۆزلىرى ئۇقمايدۇ، مانا، غوجەك دېۋاننىڭ ئۈچ يەردە قورۇ - جايى بار، ئۈستى - ئۈستىگە تۆت خوتۇن ئالدى. مېنىڭ تېخى ئىككىلا يەردە قورۇ - جايىم، ئۈچلا خوتۇنۇم بار. . . نېمىگە قاراپ تۇرىسەن؟ قولۇڭغا ئېلىپ كۆرۈپ باق، ساڭا ئوخشاش ئېگىز بوي ئادەمگە لايىق، تېخى يېڭىلا تۇرغىنىنى كۆرۈۋاتقانسان؟ ئۇنى ماڭا تۈنۈگۈن بىر سودىگەرنىڭ تۇل قالغان خوتۇنى سەدىقە قىلدى. مەن ئۇنىڭ ئۆلۈپ كەتكەن ئېرىنىڭ روھىغا ئاتاپ ئەڭ ئۇلۇغ ئايەتلەرنى ئوقۇپ دۇئا قىلدىم.

— دېدىمغۇ، مېنىڭ پۈلۈم يوق، ھەقىچان سەن بۇ نېمىلىرىڭنى بىكارغا بەرمەيسەن.

— راست پۈلۈڭ يوقمۇ؟ — دەپ باراتقا باشتىن - ئاياغ بىر قارىۋالدى دىۋانە، — بوپتۇ، بىكارغا بولسىمۇ ئال، يۈكۈم ئازراق بولسىمۇ يېنىكىلىسۇن... ئەمما، مېنى ئۇنتۇپ قالما. شۇ تاپتا مەن سېنىڭ كۆزلىرىڭدىن كەلگۈسىڭنى قىياس قىلىپ تۇرۇپتىمەن. سەن ياشسەن، خۇدا ئاممىڭنى بېرىپ قالسا تېخى بېيىمۇ كېتىسەن. شۇ چاغدا، خۇدا بۇيرۇسا بىز يەنە ئۇچرىشىپمۇ قالمايمىز. مېنى ئۇنتۇپ قالما، چاپان، ئۆتۈكلەرنىڭ پۈلىنى مەن سەندىن شۇ چاغدا ئۇندۇرۇۋالسىمەن. ئۇ چاغدا ئىنسانىيەتكە بېقىپ كۆپرەك بېرەرسەن...

دىۋانە شۇنداق ئاغزى بېسىلماي ۋاتىلداپ تۇرۇپ باراتقا ھېلىقى ئۆلۈپ كەتكەن سودىگەرنىڭ ئەڭ ئۇلۇغ دۇئالار بەدىلىگە كەلگەن كىيىملىرىنى كىيگۈزدى. بارات دىۋانىنىڭ ئەسكى - تۈسكىلىرى ئارىسىدىن يەنە يېڭىراق بىر دوپپا، سودىگەرلەر باغلايدىغان بىر رەڭلىك بەلباغنى تاللىۋالدى. بۇ كىيىملەر باراتنى راستتىنلا خېلى ئىسكەتكە كىرگۈزدى. شۇ تۇرقىدا ئۇ سودىسى تازا يۈرۈشۈپ كەتمىگەن بىر ئېلىپساتارغا ياكى بولمىسا، سودىگەرلەرنىڭ يۈگۈر - يېتىم ئىشلىرىنى بېجىرىدىغان چاپارمەنلەرگە ئوخشاپ قالدى.

— ئال، خالىغىنىڭنى تاللىۋال، — دەپ توختىماي سۆزلەيتتى دىۋانە، — ماڭا بۇ نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئۆيىگە يەتكۈزۈشنىڭ ھاجىتى يوق. ئۇ يەردە مۇنداق كونا - يېڭى نەرسىلەر تاغدەك دۆۋىلىنىپ تۇرۇپتۇ.

— ساڭا رەھمەت، تاغا! — دېدى بارات.

دىۋانە باراتنىڭ باش - ئايىغىغا يەنە بىر قاراپ رازى بولغاندەك بولدى - دە:

— ئەمدى يولۇڭغا ماڭساڭمۇ بولىدۇ، — دېدى ئۇ قالغان

نەرسىلەرنى تاغرىغا ئىقتىپ تىقىپ تۇرۇپ، — مانا ئەمدى ھەقىقىي بىر بايۋەچچىگە ئوخشىدىڭ، بايۋەچچىلەرنىڭ ئىچىدىمۇ يېگەن - ئىچكىنى چىرايىغا چىقمايدىغان ساڭا ئوخشاش توپا چىرايلىرى ئۇچراپ تۇرىدۇ...
بارات مۇنداق بىكارغا نەرسە بېرىدىغان دىۋانلىق
ئۇچراشتۇرغىنى ئۈچۈن خۇداغا شۈكرى ئېيتىپ شەھەر تەرەپكە قاراپ يولىنى داۋاملاشتۇردى.

شەھەرنىڭ بارات كىرگەن دەرۋازىسى ئەتراپىدا مەيزابخانلار، قىمار سورۇنلىرى، چوڭ تاماكا چېكىپ نەغمە - ناۋا قىلىشىدىغان مەيدانلار جايلاشقانىدى. قاتار كەتكەن ئاشخانلاردىن ھەر خىل تاماقلارنىڭ مەزىلىك پۇرىقى كېلىتتى. ئوچاقلاردا چاراسلاپ ئوت كۆيۈپ، يوغان داش قازانلاردا پۇرۇقلاپ گۆش قاينايتتى. شورپا سورۇپ ئولتۇرغان سېمىز ئاشپەز ئۈستىدە ماي دانچىلىرى ۋىلىلىپ تۇرغان شورپىلارنى ئاپقۇر چىنىملەرگە ئۈسسۈيتتى. باراتنىڭ ئاشۇ شورپىغا بىرەر پارچە قاتتىق ناننى بولسىمۇ بىر چىلاپ يېۋالغۇسى بار ئىدى. ئەپسۇس، ئۇنىڭ ھەممە يانچۇقى قۇرۇق ئىدى. ئۇ ئاشخانلارنىڭ نەملەشكەن تورۇسلىرىنى ئەگىپ چىقىۋاتقان قويۇق بۇسنىسى ئىچىگە يۇقىنىچە ئادەملەرگە ئۇرۇپ - سوقۇلۇپ مەيداننى كېسىپ ئۆتتى. ئاندىن مەقسەتسىزلا بىر كوچىغا بۇرۇلدى.

«كۈنمۇ كەچ كىرەي دەپ قالدى، — دەپ ئويلايتتى ئۇ، — مانا، بىر كۈن بازار چۆگىلەپتىمەن. مۇنداق بىكاردىن بىكار يول ماڭغاننىڭ نېمە پائىدىسى؟... ئەگەر يەنە بىر كۈن مۇشۇنداق قورساققا ھېچنېمە يېمەي پىرقىراپ يۈرىدىغان بولسام چوقۇم يىقىلىپ قالمەن... رەھمەتلىك دادام يىزنى مۇشۇنداق ئېغىر كۈنلەرگە قالمىسۇن دەپ ھېلىقى تىللارنى بىزگە مىراس قالدۇرغان بولغىيتتى. ئۇ نېمە ئۈچۈن يۈز تىللانى ساق

قالدۇرماي، بىرى كەم يۈز تىللا ساقلاپ قويغاندۇ؟ ... ياق،
بىر تىللانى چوقۇم ھېلىقى ئۆمەر دېگەن كاززاپ تىقمۇالدى...
بويۇتۇ، تىللا توقسان توققۇزمۇ بولسۇن دەيلى، ئۇ ئاكام بولغاندىن
كېيىن ماڭا ئەللىك تىللا بېرىشى كېرەك - دە! ... ئەللىك
تىللا يانچۇقتا بولغان بولسا، ئاۋۋال ھېلىقى شورپا سورۇپ
ئولتۇرغان ئاشپەزنىڭ ئاشخانىسىغا كىرىپ بىر كالىكە پىششىق
گۆش بىلەن بىر چىنە شورپا سېتىۋالاتتىم. يۇمشاق ناننى
شورپىغا تەككۈزۈپ يەپ، ئاندىن گۆشنى تىتىپ...»

ئارقا تەرەپتىن بىر ئايالنىڭ:

— ھەي ئادەم، ھەي ئادەم! — دەپ ۋارقىرىغان ئاۋازى.
باراتنىڭ قۇلىقىغا كىرگەندەك قىلدى.

«مېنى بىرەرى چاقىرىۋاتامدۇ نېمە؟ — دېدى بارات ئىچىدە.
ئۇ ئۆزىنىڭ شېرىن خىيالىنى بۆلۈپ ئارقىغا قاراشقا ئېرىندى،
— ياقلا، مېنى بۇ شەھەردە كىم تونۇيتتى. باشقا بىرەرنى
چاقىرىۋاتسا كېرەك... شورپىغا ناننى چىلاپ يېۋىلىپ، ئاندىن
گۆشكە تۇتۇش قىلسام تويۇپ قالغان قورساققا گۆش تازا
مەزىلىك تېتىمايدۇغۇ دەيمەن؟ ئاۋۋال گۆشنى تازا مەزىزە قىلىپ
يەپ، ئاندىن چالا قالغان يېرىگە شورپا بىلەن نان يېسەم بولغۇدەك
...»

— ھوي ئادەم، مەن سىلمنى چاقىرىۋاتىمەن، — دېگەن
ئايالنىڭ ئاۋازى باراتنىڭ قۇلىقىنىڭ تۈۋىدىلا ئاڭلاندى.

«يانچۇقىدا ئەللىك تىللا شاراقشىپ تۇرغان ئادەم شورپىغا
نان چىلاپ يەپ ئولتۇرسا كۈلكىلىك ئىش بولمامدۇ، — دەپ
خىيالىنى داۋام قىلاتتى بارات — ئەڭ ياخشىسى مەيزاپخانىلارنىڭ
بىرەرگە كىرىپ، گۆش باستۇرۇپ پولۇ بۇيرۇتۇپ، شاراب
بىلەن مەزىزە قىلغان تۈزۈك، ئاندىن كۆرپىدە يانپاشلاپ يېتىپ،
سازەندىلەرنىڭ نەغمىسىنى ئاڭلاپ، ئۈسسۈلچى خېنىملارنىڭ
بەلىرىنى تولغاپ نايناقسىغانلىرىنى كۆرىدىغان گەپ...»

— ھوي ئادەم!

كىمدۇر بىرى ئارقىسىدىن كېلىپ باراتنىڭ مۇرىسىگە شاپىلاقلىدى. بارات چۆچۈپ ئارقىسىغا قاراپ، ئالدىدا تۇرغان پۈركەنچىلىك بىر ئايالنى كۆردى. ئايال يۈزىگىمۇ قېلىن چۈمبەل تاتىۋالغانىدى.

— ۋاي خۇدايىمەي! — دەپ ۋارقىرىۋەتتى ئايال باراتقا قاراپ، — ياپىشلا بىر يىگىت ئىكەنلىغۇ، ئارقىلىرىدىن قاراپ، ئۆلۈپ كەتكەن ئېرىمگە ئوخشىتىپ، ئېسىمنى بىسىلمەي يۈگۈرۈپتىمەن. ئۈستىلىرىدىكى كىيىم - كېچەك، مۇنۇ بەلباغ، دوپپىلىرىچۇ. توۋا خۇدايىم، ئادەمگىسىمۇ ئادەم شۇنداق ئوخشايدىكەن!...

«ئالچىپ قالغان خوتۇنمۇ بۇ نېمە؟ — دەپ ئويلاپ قالدى بارات، — ئۇنىڭ ئۆلۈپ كەتكەن ئېرى كۈچىدا نېمە ئىش قىلىدۇ؟... ھە راست، ئېرىنىڭ كىيىملىرىنى ئىككى ئۇلۇغ دۇئالارگە تېگىش-ۋەتكەن تۇل خوتۇن مۇشۇمۇيە؟!» دەپ ئۈستىدىكى كىيىم - كېچەكلەرنى ھېلىقى دىۋاننىڭ بەرگەنلىكىنى ئېسىگە ئالدى بارات.

— توۋا، قول سېلىپ مېڭىشلىرىنىڭ ئوخشاپ كەتكىنىنى ئېيتايىمۇ، — دېدى ئايال سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — ئالدىراش بولمىسىلا ئۆيۈمگە بېرىپ بىر چىنە چېيىمنى ئىچىپ كەتسىلە، رەھبەتلىك ئېرىمغا چاي سۇنغاندەك بولۇپ كۆڭلۈم خۇش بولۇپ قالىسۇن.

قورسىقى ئېچىپ، ئۈچەيلىرى بىقىنىغا چاپلىشىپ كەتكەن بارات ئايالنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئىچىدە خۇشال بولدى. «كىم بىلىدۇ، — دەپ ئويلايتتى ئۇ، — ياراتقان ئىگەمدىن ماڭا كېلىدىغان ئامەت بەلكىم مۇشۇ خوتۇننىڭ ئۆيىدىن باشلىنار... سودىگەرنىڭ خوتۇنى بولغاندىن كېيىن ھەقىقەت بۇ بىر ساھىبجامال خوتۇندۇر. ئۇنىڭ ئېرىدىن قالغان تۈگىمەس

بىساتىمۇ باردۇر. كۈنلار «تۈل خوتۇن، پۇل خوتۇن» دەپ بىكار
ئېيتىمىغان. دە. ئېپى كېلىپ قالسا بۈگۈنلا ئۇنىڭ ئۆيىدە قونۇپ
قېلىپ ئىندەككە كەلتۈرىمەن. ئاندىن سودىگەردىن قالغان ھەممە
بايلىق مېنىڭ بولىدۇ، دېگەن گەپ...»
— خىيال سۈرۈپ تۈرۈپ كەتتىلىغۇ؟ — دېدى ئايال، —
يۈرسىلە، ئۆيۈم يىراق ئەمەس.

— مەن سىلنى تونۇمىسام، — دېدى بارات. ئالدىراپلا
ئەگىشىپ ماڭسام بۇ خوتۇن باشقىچە ئويلاپ قالمىسۇن دېگەن
خىيالدا جىم تۇرۇۋالدى.
— تونۇمىسىلا، تونۇشىمىز.

— يات ئەرنى ئۆيلىرىگە باشلاپ بارسىلا خەق نېمە دەر؟
— ئوھۇش، مەن بىر يالغۇز، تۈل خوتۇن، خەق نېمە
دەيتتى، يۈرسىلە، تارتىنمىسىلا.

بارات ئايالغا ئەگىشىپ شەھەرنىڭ ئەگرى - بۈگرى
كوچىلىرى بىلەن ئۇزاق ماڭدى. ئايال باراتنى ئايرىلىپ
قالمىسۇن دەپ ئەنسىرەپ پات - پات ئارقىسىغا قاراپ قوياتتى.
يولنىڭ ئاخىرى ئۇلارنى بىر كۆلنىڭ بويىغا ئاچىقتى. كۆلنىڭ
ئەتراپى دەل - دەرەخلەر بىلەن ئورالغانىدى. كۆلدىن سۇ
ئالىدىغان تەرەپتە يوغان دەرۋازىلىق بىر ھويلا تۇراتتى. ھويلىنىڭ
ئارقىسىدا دېھقانلارنىڭ كۆكتات تېرىيدىغان ئېتىزلىرى
سوزۇلۇپ ياتاتتى. يىراقتا قۇياش ئۆزىنىڭ ئاخىرقى قىزغۇچ
نۇرلىرىنى بۇلۇتلار ئۈستىدە قالدۇرۇپ ئاستا - ئاستا پېتىپ
كېتىۋاتاتتى. ياپپىشىل لەش باسقان كۆل سۈيى دەرەخلەر ئاستىدا
جىمجىت ئۈگدەيتتى.

— مانا كەلدۇق! — دېدى ئايال كۆل بويىدىكى قورۇنىڭ
دەرۋازىسى ئالدىغا كېلىپ توختاپ. ئۇ پۈركەنجىسىنىڭ ئىچىگە
قولنى تىقىپ، ئۇزاق ئاڭتۇرۇپ بىر تىزىق ئاچقۇچنى ئالدى.
دە، قۇلۇپقا سالدى. دەرۋازا ھەسرەتلىك غىچىلداپ قىيا

ئېچىلدى. ئايال باراتنى ھويلىغا باشلاپ، دەرۋازىنى مەھكەم ياپتى. دە، ئىچىدىن يەنە قۇلۇپنى بېسىۋەتتى.

ھويلىنىڭ ئىچى ھېچنەمە يوق ئاپئاقچىلىقلا ئىدى. نېرىدا قاتار قىلىپ سېلىنغان بىرنەچچە ئېغىز ئۆي تۇراتتى. ئۆيلەر ئۆز ۋاقتىدىكى ئىسكەتنى يوقىتىپ كۆنىرىغان، ئۈستىگە سالغان ياغاچلىرى چىرىپ قارىداپ، ئۆگزىنىڭ توپسىنى كۆتۈرەلمەي بىر تەرەپكە قىيىسىپ كەتكەنىدى.

— ئەر كىشى يوق ئۆي نېمە بولماقچى دەيدىلا؟ — دەپ چۈشەندۈردى ئايال، — ئېرىم بار چاغلاردا بۇ ئۆيلەر شەھەردىكى ئەڭ چىرايلىق ئۆيلەردىن ئىدى. مېھمان بولۇپ كېلىپ كېتىۋاتقانلارنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەيتتى. رەھمەتلىك تولىمۇ سېخىي ئادەم ئىدى. ھەر پەيشەنبە كۈنى كۆل بويىغا قازان ئېسىپ يۇرتقا نەزىر بېرەتتى... ئىككى قىزىم بار ئىدى. ئۇلارمۇ ئەرگە تېگىپ كېتىپ قېلىشتى. ئۇزۇن يىلدىن بېرى ئۆزۈم يالغۇز، ھېچ ئىشقا ئۈلگۈرەلمەيمەن...

ئايال سۆزلىگىنىچە قۇلۇپلارنى ئېچىپ، باراتنى ئۆيگە باشلىدى، ئۆيىنىچىدىكى قەدىمىي چىنە، قاچا، گىلەملەر، قېلىن يېكەنداز، يوتقان - كۆزپىلەر ھەقىقەتەنمۇ ئۆي ئىگىلىرىنىڭ ئىلگىرىكى دۆلەتمەنلىكىگە گۇۋاھ بولۇپ تۇراتتى.

«ھەقىچان بۇ خوتۇننىڭ ئېرىدىن قالغان خېلى كۆپ ئالتۇن-كۈمۈشلىرى بار، — دەپ ئويلىدى بارات، — بولمىسا ئۇ نېمىگە تايىنىپ كۈن كەچۈرىدۇ. ھويلىنىڭ ئەتراپىدىكى كۆكتاتلىق ئېتىزلار، ھېلىقى چوڭ كۆلمۇ مۇشۇ خوتۇنغا تەۋە بولسا كېرەك... ئۇنىڭ دەرۋازىنى ئىچىدىن قۇلۇپلىغىنىغا قارىغاندا مېنى قوندۇرۇپ قېلىش نىيىتى باردەك قىلىدۇ. بىر كېچىلا قونۇپ ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئۇتۇۋالسام خەزىنىنىڭ ئاغزى ماڭا ئېچىلدى دېگەن سۆز...»

بارات خىيالىنىڭ ئاخىرىنى داۋاملاشتۇرالمىي، ئۈستىدىن

پۈركەنجىسى بىلەن چۈمبىلىنى ئېلىپ تاشلىغان ئايالغا قاراپ قېتىپ تۇرۇپلا قالدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا يېشى ئاتىش بىلەن يەتمىشنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى بىر قېرى خوتۇن تۇراتتى. باراننىڭ بەدىنى تىكەنلىشىپ كەتتى. بۇ خوتۇننىڭ قېشىغا قويغان دەمدەك ئوسمىسى، يۈزىگە سۈركىگەن ئۇيا - ئەڭلىكلىرى كىشىنىڭ تېخىمۇ قۇسقۇسىنى كەلتۈرەتتى.

— نېمىگە ھاڭۋېقىپ قالدىڭ؟ — دېدى خوتۇن باراننى سەنلەپ، — قېنى، يۇقىرى ئۆت.

ئايال باراننىڭ ئاستىغا قوشلاپ كۆرپە تاشلىدى. ئالدىغا داستىخان سېلىپ، ساقلانغىنىغا كەم دېگەندە ئون يىل بولاي دېگەن ھەسەل، كۆكرىپ كەتكەن ماي، قۇرتلىغان جىگدە - قاق، قېتىپ داراڭلاپ كەتكەن توقاچلارنى ئاچىقتى. ئاندىن بەللىرىنى تولغاپ ئۇياق - بۇياققا مېڭىپ چاي تەييارلاشقا تۇتۇش قىلدى. باران ئۆزىنىڭ بىر قاغدا لما دەللىگە ئۇچراپ قالغانلىقىنى چۈشەندى. بۇ خوتۇنغا قارىغانسېرى ئۇنىڭ ئىچىگە قورقۇنچ چۈشەتتى. «مېنى نېمە قارا بېسىپ بۇ خوتۇننى ئەگىشىپ بۇ ئۆيگە كېلىپ قالغاندىمەن، — دەيتتى باران ئىچىدە، — بۇ دەللىنىڭ دەرۋازىنى قۇلۇپلىۋالغىنىنى قارىمامدىغان. ئۇ مېنى كېچىچە نېمە قىلار...»

— نېمىگە خوتۇن كىشىدەك نازلىنىپ ئولتۇرسەن؟ — دېدى ئايال چايىنى تەييارلاپ، بارانغا سۈركىلىپ دېگۈدەك يېقىن ئولتۇرۇپ، — قاتتىق ناننى چايغا چىلا يۇمشايدۇ. ھەسەل، مايلاردىن ئېلىپ قورسىقىڭنى تويغۇز.

شۇ تاپتا باران ھېچنېمە يېمەيلا غىقىدە بولۇپ قالغانىدى. — مەن كېتىۋالايىمكىن؟ — دېدى ئۇ.

— نەگە كېتەتتىڭ؟ — دېدى ئايال، — قورقما، مەن ئادەم يېمەيمەن. بارىدىغان يېرىڭ يوق مۇساپىرلىقنىڭ چىرايىڭدىن چىقىپ تۇرۇپتۇ. قاراڭغۇ چۈشۈپ قالدى. ئىسسىق ئورۇندا

يېتىپ كۆڭلۈكنى ئېچىپ كەت.

— ئىككىمىز كۆڭۈل ئېچىشساق توغرا بولماس؟

— توغرا بولمايدىغان نەرى بارىكەن؟... تۇل خوتۇننىڭ

كۆڭلىمنى ئېلىپ قويساڭ ساۋاپ بولىدۇ. مېنى قېرى كۆرۈۋاتامسەن - يە؟ ۋاي - ي، نېمىسىنى ئېيتاي، ئەردىن ئايرىلغىنىمغا ئوتتۇز يىل بويىچە، بىر چاغلاردا مەنمۇ قالتىس چوكان ئىدىم. ئىشك ئالدىمدىن ئەر خەق ئەگىپ كېتەلمەيتتى. سېنىڭ ياش چوكانلىرىڭمۇ بىر كۈنى قېرىپ مېنىڭدىن بەتتەر بولۇپ كېتىدۇ... يالغۇزلۇقتا زېرىكمەن، ئېرىمنى سېغىنىمەن، گۇناھلىرىمنى خۇدا ئۆزى كەچۈرەر، ساڭا ئوشۇق تەلىپىم يوق. بىر كېچىلا قونۇپ كەت.

قېرى خوتۇن باراتقا سۈركىشىپ يېلىناتتى، نازلىناتتى. ئالاغا ئوبدانلا قاراڭغۇ چۈشۈپ قالغانىدى. باراتقا بۇ ئۆيدە قونۇپ قالماقتىن باشقىمۇ ئىلاج يوق ئىدى. خوتۇن ئالدىراپ داستاننى يىغىشتۇرۇپ ئورۇن سالىدى - دە، باراتنى يوتقانغا تارتىپ سالجىدەك يېپىشتى. قېرى خوتۇننىڭ يوتقان ئىچىدىكى ئۆز يېشىغا مۇناسىپ بولمىغان قىلىقلىرى، غەلىتە ئىگراپ پۇشۇلداشلىرى باراتنىڭ تېخىمۇ غىدىقنى كەلتۈرەتتى. ئۇ يىرگىنچلىك بىر كېچىنى ئۆتكۈزۈپ، تاڭ يورۇشى بىلەنلا ئورنىدىن تۇرۇپ كىيىنىشكە باشلىدى.

— نەگە؟ — دېدى خوتۇن يوتقاندىن بېشىنى چىقىرىپ.

ئۇنىڭ يالغان چېچى سىيرىلىپ ياستۇقنىڭ بىر چېتىگە چۈشۈپ كەتكەن بولۇپ، تاقىرىپىشى ئېچىلىپ قالغان، چىرايى تېخىمۇ سەتلىشىپ چۆچەكلەردىكى يالماۋۇز مومايغىلا ئوخشاپ قالغانىدى.

— مەن قايتاي، — دېدى بارات.

— توختا! — دېدى خوتۇن، — ئۈستۈڭدىكى كىيىملەرنى

سېلىپ قويۇپ كەت.

— بۇ نېمە دېگىنىڭ؟!

— ئۇ كىيىملەرنىڭ ماڭا لازىمى بار. رەھمەتلىك ئېرىمنىڭ

بۇ كىيىملىرىنى يەنە ھېلىقى دىۋانگە سادىغا قىلىمەن. ئۇ ئېرىمغا ئاتاپ دۇئا قىلىدۇ. خۇدادىن گۇناھلىرىمغا ئەپۇ سورايدۇ. ئاندىن بۇ كىيىملەرنى ئايرىپ ساڭا ئوخشاش يەنە بىر غېرىپ- مۇساپىرغا بېرىدۇ...

— ئاندىن سەن ئۇ كىيىملەرنى كىيگەن مۇساپىرنى بازاردا تونۇۋېلىپ «رەھمەتلىك ئېرىمغا ئەجەب ئوخشايدىكەنلا» دەپ ئۆيۈڭگە باشلاپ كېلىسەن، — دەپ خوتۇننىڭ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى بارات.

— ھەبەللى، — دېدى خوتۇن، — خېلى ئەقىللىق يىگىت كۆرۈنسەن. قېرىغاندا كۈنۈم مانا شۇنىڭغا قالدى.

— گۇناھقا پېتىپ قېلىشىڭدىن قورقماسەن؟

— بىر ئاخۇنۇم مېنىڭدىن ئون تىللا ئېلىپ: تۇل خوتۇن ئۆلۈپ كەتكەن ئېرىنىڭ كىيىمىنى ئۈستىگە ساپقان ئەر بىلەن زىنا قىلسا ھالال بولىدۇ» دەپ پەتىۋا قىلىپ بەرگەن. گۇناھىم بولسا شۇنىڭغا ھېساب.

— مەن بۇ كىيىملەرنى ساڭا سېلىپ بېرىۋەتسەم تالاغا يالىڭاچ چىقىپ كېتەمدىمەن؟! — دەپ ۋارقىرىۋەتتى بارات ئاچچىقىدا.

— يالىڭاچ چىقىپ كېتىشتىن قورقساڭ تالاغا چىقما. مېنىڭ سېنى ئۈلگۈچە باققۇچىلىكىم بار.

بارات ئۆيىدىن ئېتىلغىنىچە قېچىپ چىقىپ ھويلىدە بىر دەقىقە تېڭىرقاپ تۇرۇپ قالدى. دەرۋازىدا يوغان قارا قۇلۇپ ئېسىلىپ تۇراتتى. ئۇ يۈگۈرۈپ بېرىپ تامغا ئېسىلىپ ئارقىسىغا ئۇچۇپ چۈشتى. قېرى خوتۇننىڭ ئىشىك ئالدىغا چىقىپ:

— ۋاي ئوغرى، رەھمەتلىك ئېرىمنىڭ كىيىملىرىنى قويۇپ كەت، كىيىملىرىنى... — دەپ ۋارقىرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى.

بارات ئىككىنچى قېتىم كەينىگە داچىپ جېنىنىڭ بارىچە يۈگۈرۈپ بېرىپ تامغا ئېسىلدى. دە، ھويلىنىڭ ئۇ تەرىپىگە گۈپىدە چۈشتى. ئورنىدىن ئالدىراپ تۇرۇپ، كىيىملىرىنىڭ توپىسىنىمۇ قاقماي قاچتى.

يىگىرمە تۆتىنچى باب

سىرلىق ھويلا

بارات شۇ قاچقىنىچە كۆل بويىدىكى ھويلىدىن يىراقلاپ بىر ئۆستەڭنىڭ بويىغا كېلىپ توختىدى. مۇزدەك سۇدا يۈز - كۆزنى يۇيۇپ، كىيىملىرىدىكى توپا - تۇماننى قاقتى. «رەھبەتلىك سودىگەرنىڭ بۇ لەنتى كىيىملىرى ماڭا يەنە بىر پېشكەللىك تېپىپ بېرەرمۇ؟ — دەپ ئويلايتتى ئۇ، — ياق، ئەمدى ئۇ قېرى دەللە ماڭا بىرەر يەردە ئېسىلىدىغان بولسا يۈزىگە تۈكۈرۈپ، ئۆزىنى رەسۋا قىلىمەن. ئىشقىلىپ، ئادەم كۆپرەك يەردە يۈرگىنىم ياخشى».

باراتنىڭ پۇت - قولىدا جان يوق ئىدى. قېرى خوتۇن ئۇنى كېچىچە ئاۋارە قىلغاچقا، خالىسراق بىر جايىنى تېپىپ تازا بىر ئۇخلىۋالغۇسى كېلەتتى. ئۇ يەنە ئەگرى - بۈگرى كوچىلار بىلەن مېڭىپ بازار ئىچىگە يېتىپ كەلدى. ھۈنەرۋەنلەر، سودا - سېتىقچىلار دۇكانلىرىنىڭ ئالدىنى سۈپۈرۈپ، سۇ چېچىپ، دۇكان ئېچىشنىڭ تەييارلىقىنى قىلىۋاتاتتى. بارات ماڭغىنىچە كەڭ بىر كوچىغا كىرىپ قالدى. بۇ كوچىغا چوڭ - كىچىك سارايلار ئورۇنلاشقانىدى. سارايلار ئىچىدە ئاددىي ھۇجرىلار، بايلار چۈشىدىغان ئالاھىدە ئۆيلەر، مال چۈشۈرىدىغان كەڭ

لاپاسلار بار ئىدى. ساراينىڭ ئارقىسىدىكى ئات - ئۇلاغ تۇرىدىغان ھويلىلارغا بولسا ئۇزۇن ئوقۇرلار سېلىنغانىدى. بۇ يەردىكى موم ياغاچلارنى خىلمۇ خىل يۇرتلاردىن كەلگەن سودىگەرلەر تولا مال باغلاۋېرىپ سىلىقلىتىۋەتكەنىدى. بارات چەتتىرەك جايلاشقان بىر دەڭگە كىرىپ كەلدى. بۇ دەڭ كوچىنىڭ ئاياغ تەرىپىدە بولغاچقا خېرىدارى كەمرەك دەڭلەردىن ئىدى. شۇنىڭغا لايىق ھۇجرىلاردىكى يوتقان - كۆرپىلەرمۇ ئاددىراق، باھاسىمۇ ئەرزان ئىدى. بارات بىر ئامال قىلىپ مۇشۇ دەڭدىن بىرەر ھۇجرا ئېلىشنىڭ ئامالىنى قىلماقچى بولدى.

بارات دەڭغا ئۆزىنى بىر سودىگەرنىڭ مۇشۇ شەھەردە تۇرۇپ مال ئالماقچى بولغان خىزمەتكارى، دەپ تونۇشتۇردى. تاماق ۋە ياتاق پۇللىرىنى خوجايىنى ماللىرى بىلەن يېتىپ كەلگەندە بىراقلا ۋە بەلكىم ئوشۇقى بىلەن تۆلەيدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئۇنىڭسىزمۇ نۇرغۇن ھۇجرىلار بوش تۇرغاچقا دەڭجا ماقۇل بولدى ۋە ئۇنىڭغا قاتاردىكى ئۆيلەرنىڭ بىرىنى ئېچىپ بەردى. باراتنىڭ ئۈستىدىكى كىيىملىرى، يۈرۈش - تۇرۇشى، گەپ - سۆزلىرى ئۇنىڭدا گۇمانغا ئورۇن قويىمىغانىدى.

بارات ھەر كۈنى ئەتىگىنى ئورنىدىن تۇرۇپلا ئاشتا قىلىپ، دەڭدىن خۇددى ئۆز سودىگەرلىرىگە كېرەكلىك ماللارنى كۆرۈپ، سۆزلىشىپ قويماقچى بولغان ئادەمدەك مېڭىپ چىقىپ كېتەتتى. كۈن بويى شەھەرنى ئارىلايتتى. چۆلدىكى بۇ چوڭ شەھەر ھەر كۈنى ئەتىگەنلىكى ئۆزىنىڭ غەرب بىلەن شەرققە قارىغان دەرۋازىلىرىنى ئېچىپ، سانسىزلىغان كارۋانلار، سەھرالاردىن ئۇلاغلىق ۋە پىيادە كېلىۋاتقان دېھقانلار، ئوتۇنچىلار، مەدىكارلارنى قوبۇل قىلاتتى. بۇ ئادەملەر شەھەر ئىچىدىكى

ئوقەتچىلەر بىلەن قوشۇلۇپ بازار رەستىلىرىدە سەلدەك ئاقاتتى. ئادەملەرنىڭ شاۋقۇنىدىن شەھەر كۈن بويى ئېغىر گۈرۈلدەيتتى. كەچكە يېقىن شەھەر دەرۋازىلىرىدىن يەنە يېڭى تېڭىقلارنى ئارتقان كارۋانلار، نەرسە - كېرەكلەرنى سېتىپ يېنىكلىگەن دېھقانلار، ئوتۇنچىلار ئالدىراپ چىقىپ كېتىشەتتى.

بارات قانچە قېدىرىپمۇ، شەھەر ئىچىدىن تەر ئاققۇزماي پۇل تاپقىلى بولىدىغان بىرەر يۈچۈقنى كۆرمىدى. ئۇ ھەر كۈنى دەڭگە ھەر خىل يالغانلارنى توقۇپ قايتاتتى. «بۇ شەھەرنىڭ كوزىلىرى ناھايىتى چىرايلىق ئىكەن، — دەيتتى ئۇ دەڭغا، — پالانى كۈچىدىكى كوزىچىلارغا ئىككى يۈز جۈپ گۈل قاچا، ھېجر - تاۋاق، كۈپلەرنى بۇيرۇتۇپ قويدۇم. ئەلۋەتتە كۈپلەرنى قۇرۇق ئەكەتمەيمىز. ئۇنىڭ ئىچىگە ئانار شەربىتى ياكى ئېنجۈر مۇرابباسى...» ، «بۇ يەرنىڭ پاختىلىرىمۇ ئەرزاندەك تۇرىدۇ، — دەيتتى ئىككىنچى كۈنى ئۇ، — بولسا يىگىرمە - ئوتتۇز ئاي پاختا ئېلىپ ماڭساقمۇ بولغۇدەك...»

ساددا دەڭغا باراتنىڭ بۇ شەھەرنى ماختاپ قىلغان سۆزلىرى ياقاتتى. باراتقا بۇ شەھەردىن چىقىدىغان مەھسۇلاتلارنىڭ تۈرىنى، سۈپىتىنى، قايىسى ماللارنىڭ مەشھۇرلۇقىنى سۆزلەپ بېرەتتى. بارات ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن شەھەر ھەققىدىكى كۆپ نەرسىلەرنى بىلىۋېلىپ، ئەتىسى ئۇنى دەڭجىنىڭ ئۆزىگە سۆزلەپ بېرەتتى. «بۇ شەھەرنىڭ قۇرۇق مېۋىلىرىمۇ بولىدىغاندەك تۇرىدۇ، — دەيتتى ئۇ، — خوجايىنىڭ قانچىلىك ئۇلاغ بىلەن كېلىشىگە قارايمەن. ئەگەر بوش ئۇلاغ بولسا يەنە بىرنەچچە تاغار گۈلە، چىلان، ياڭاق ئالساقمۇ بولىدۇ

«...»

بىر كۈنى بارات ئۆزى چۈشكەن دەڭگە ئانچە يىراق بولمىغان
بىر يەردىكى قىمار مەيدانىنى بايقاپ قالدى. بۇ شەھەرنىڭ
بىكارچىلىرى، قىمارۋاز، چېكەرمەنلىرى بۇ يەردىكى چوڭ
مەيدانغا يىغىلىشاتتى. چاپچىلار، چىلىمچىلەر تۆت ئوشۇق،
شىشخال ئويناۋاتقان كىشىلەرنىڭ ئارقىسىدا يۈگۈرۈپ يۈرۈپ
خىزمەت قىلاتتى. دو مەيدانغا قەغەز پۇللار، كۈمۈش تەڭگىلەر
ۋە بەزىدە نەق ئالتۇن تىللار جىرىڭلاپ تۆكۈلۈپ، قاراپ
تۇرغانلارنىڭ كۆزلىرىنى ئالچەكمەن قىلىۋېتەتتى - دە، يەنە
بىردەمدىلا قايسىبىر ئامەتلىك قىمارۋازنىڭ قولىغا ئۆتۈپ غايىب
بولاتتى. بەزى كېچىلىرى بۇ يەردىن قانچە بايۋەچچىلەر ھەممە
ۋەسلىدىن ئايرىلىپ، ساراڭدەك دەلدەڭشىپ چىقىپ كېتەتتى؛
ئاممىتى كەلگەن قايسىبىر يالاڭتۇش بىردەمدىلا يېڭى بايۋەچچىگە
ئايلىنىپ قالاتتى. بۇ ئەتراپتا يەنە قىمارۋازنىڭ تەر تۆكمەي تاپقان
پۇللىرىنى يىغىۋېلىش ئۈچۈن ئېچىپ قويۇلغان ئەيش - ئىشرەت
سورۇنلىرى، مەيخانا، مەيخانلارنىڭ ئارقىسىدا يەنە قانداقتۇر
مەخپىي ھۇجرىلار بار ئىدى. بۇ ئەتراپنى ئوغرى، قاراقچى،
قىمارۋاز، چېكەرمەنلەر ئۆز جەننىتى ھېسابلىشاتتى.
مەيخانلارنىڭ ئارقىسىدىكى ھۇجرىلارنىڭ پەنجىرىلىرىدىن
ئۇسسۇلچى خېنىملارنىڭ چىراغ يورۇقىسىدا ئەلەڭشىگەن
كۆلەڭگىلىرى كۆزگە تاشلىناتتى. ئۇ يەردىن ئاڭلىنىۋاتقان
نەغمە - ناۋاداپ، ساتار، غېجەكلەرنىڭ ھەسرەتلىك ئاللىرى بىلەن
قوشۇلۇپ كەتكەن ناخشا ئاۋازلىرى تالڭ يورۇغچە بېسىلمايتتى.
بارات بۇ مەيداندىكى قولىدىن - قولغا ئۆتۈپ كىملىرىنىڭدۇ
قويۇنلىرىغا كىرىپ كېتىۋاتقان پۇللارغا قاراپ ھەيران بولاتتى.
بەزىدە ئۇنىڭغىمۇ قانداقتۇر بىر تەلىپى كەلگەن مەرد قىمارۋاز

ئۆلەشتۈرگەن چوتاردىن ئازراق تېگىپ قالاتتى. مۇنداق كۈنلىرى بارات بازاردىن مېۋە - چېۋە، سامسا، پەرمۇدىلەرنى ئېلىپ ياغلىقىغا تۈگۈپ ھۇجرىسىغا قايتاتتى ۋە دەڭجىنى ئۆز داستىخانىغا چاقىرىپ مېھمان قىلاتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۆزىنىڭ دەڭجىنىڭ غورىگىل تامىقىغىلا قاراپ قالماي، بازاردىنمۇ يېتەرلىك تاماقلانمىپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى كۆرسىتىپ قويايتتى. «بۈگۈن يۈز پارچە گىلەمنى سۆزلىشىپ دۇكاننىڭ ئايرىم بىر يېرىگە باسقۇزۇپ قويدۇم، — دەيتتى ئۇ ھېچقانداق خىجىل بولمايلا، — سۈدىگەر يېتىپ كەلسە، شۇ گىلەملەرنىلا ئېلىپ ماڭساقمۇ ئوبدان پايدا قالىدۇ...» قانداقتۇر يۈز پارچە گىلەم، نەچچە يۈز جۈپ كوزا، تاي - تاي پاخىتلار ئۈستىدە گەپ بولۇۋاتقاندا، دەڭجا ئەرزمەس تاماق پۇلى بىلەن ھۇجرا ھەققىدىن ئەنسىرەشنى ئۆزىگە ئوشۇقچە بىلەتتى. بارات بولسا خۇدانىڭ ئۇلۇغ قىسمىتىنىڭ نۇرى بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى ئۆزىنىڭ بېشىغىمۇ چۈشىدىغانلىقىغا، بىر كۈنى بىرەر ئاسادىپىيلىك يۈز بېرىپ تۈگىمەس دۇنيانىڭ ئىگىسى بولۇپ قالىدىغانلىقىغا قاتتىق ئىشىنەتتى. ئۇنىڭ تۇيغۇسى مۇشۇنداق بىر ئېھتىمالنىڭ چىنىلىققا ئايلىنىدىغانلىقىدىن بېشارەت بەرگەندەك قىلاتتى.

بىر كۈنى بارات مەيدانىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى تازا قىزىۋاتقان بىر قىمارغا قاراپ تۇراتتى. پۇللار بىر ھەمياندىن يەنە بىر ھەميانغا ئۆچۈپ چۈشمەكتە ئىدى. تازا ئامىتى كېلىۋاتقان بىر قىمارۋازنىڭ پۇللىرى يانچۇق، ھەميانلىرىدىن تېشىپ، ئالدىغا دۆۋىلەنمەكتە ئىدى. تۆت ئوشۇق ئۇنىڭغا ئارقا - ئارقىدىن ئون نەچچە رەت كەلگەنىدى. ئەتراپتا تۇرغانلارنىڭ جىددىيلەشكەن-

لىكتىن نەپىسى قىسىلىپ، كۆزلىرى چەكچىيىپ
كېتىشىۋاتاتتى. ئۇتتۇرۇۋاتقانلار ئۇتتۇرغانسېرى تېخىمۇ قىزىپ،
قوللىرىنى ئىشتانلىرىنىڭ ئاللىقانداق بىر يەرلىرىگە تىقىپ،
ئىپھتىيات ئۈچۈن ئايرىپ قويغان پۇللىرىنىمۇ چىقارماقتا ئىدى.
— يائاللا! — دەۋەتتى ئولاشقان كىشىلەرنىڭ دۈمبىسىدىن
بوينىنى سوزۇپ قاراپ تۇرغان بارات، — بۇ خەق مۇنچىۋالا
پۇلى نەدىن تېپىشىدىغاندۇ؟

— سەن تېخى ئۇقمامسەن؟ — دەپ ئۇنىڭ سوئالىغا سوئال
قويدى يېنىدا تۇرغان بىرەيلەن.

— ئۇقمايدىكەنمەن.

— ئوغرىلايدۇ.

— ئوغرىلايدۇ؟

— ھە، ئوغرىلايدۇ.

— نەدىن ئوغرىلايدۇ، شۇنچىۋالا پۇلىنى ئوغرىۋالغۇچە
پۇلنىڭ ئىگىسى نېمە ئىش قىلىدۇ؟ بۇ شەھەرنى گۈزەت
قىلىدىغان ساقچى، ساقچىلارنى نازارەت قىلىدىغان ھاكىم يوقمۇ؟
— سەن ياقا يۇرتلۇق ئوخشىماسەن؟ — دېدى ھېلىقى
كىشى، — پادە، بىزنىڭ ھاكىمنىڭ ئاچچىقىنى بىردەمە، ئوغرى
تۇتۇلۇپ قالسا بىرىنچى قېتىمدا سول قولى، ئىككىنچى قېتىمدا
ئوڭ قولى، ئۈچىنچى قېتىمدا كاللىسى كېسىلىدۇ. ئوغرىنى
مال ئىگىسى ئۆزى تۇتۇۋالسا ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتسىمۇ سورتى
بولمايدۇ. لېكىن ئاغىنە، ئوغرىلىق قىلغان ئادەم ئۇلارغا
كۆرسىتىپ تۇرۇپ ئوغرىلىمايدۇ. دە!

— يا قۇدرەت! — دەۋەتتى بارات، — قانداق قىلىپ
شۇنچىۋالا دۇنيانى بىر كېچىدىلا تۇيدۇرماي ئوغرىلىۋالغىلى

بولدىغاندۇ؟

— ئاۋۇ كۆزلىرى يوغان قىمارۋازنىڭ ئىشتانېغىغا چىگىۋالغان ئىنچىكە، ياپىلاق تۆمۈرنى كۆردۈڭمۇ؟ — دەپ چۈ- شەندۈردى ھېلىقى كىشى، — پاه، ئۇ ئاجايىپ بىر خاسىيەتلىك ئاچقۇچ، كېرەك بولغاندا ئۇ ھەرقانداق مەھكەم قۇلۇپنى شالاقىدە ئېچىۋېتەلەيدۇ. . . قارا، قارا، ئۇنىڭ ئاتقان ئوشۇقى يەنە ئالچۇ چۈشتى. ئۇ قىماردىمۇ ئەمەتلىك، لېكىن بىلىپ قوي، ئەمەت دېگەندە ئىشەنچ يوق، ئوغرىلىقنى ئۇ ئەمەتتى قاقچان چاغلاردا قىلىدۇ. شەھەردىكى ھەممە بايلار ھەر ۋاخلىق نامىزىدا ئۇنىڭغا قىماردا ئەمەتلىك بولۇشنى تىلەپ دۇئا قىلىدۇ. بولمىسا ئۇلارنىڭ ھالىغا ۋاي.

— ئاۋۇ كىشىنى قارا، بىچارە نۇرغۇن پۇل ئۆتتۈرۈۋەتتى، - دېدى بارات.

— مۇنۇ ئارقا - ئارقىدىن ئۆتتۈرۈۋاتقان بايقۇشنى دەمسەن؟ توغرا ئېيتىشنىڭ، بۈگۈن ئۇنىڭدىن ئەمەت قېچىپتۇ. ئۆتكەن ھەپتە ئۇ تازا ئۆتقاندى. كۆردۈڭمۇ، ئۇنىڭ پاقالچاقلىرى سېنىڭكىدىنمۇ ئۇزۇن، ئۇ ئاشۇ ئۇزۇن پۇتلىرى بىلەن ھەرقانداق تامدىن ئارتىلىپ، خالىغان ھويلىسىغا چۈشەلەيدۇ. بايقىدىڭمۇ، ئۇ ئوشۇقنى سول قولىدا ئېتىۋاتىدۇ، ئۇنىڭ ئوڭ قولى بىزنىڭ ئادىل ھاكىمىمىز تەرىپىدىن كېسىپ تاشلانغان. ئۇنىڭ دەستىدىن بايلار ئۆيىنىڭ تېمى ئۈستىگە ھەر يىلى يېڭىدىن كۆمۈلەچ قويۇپ ئېگىزلىتىشكە مەجبۇر...

— ئاۋۇ، ئارىلىقتا قىسىلىپ ئولتۇرغان ۋىجىككىنە ئاغىنىچۇ، ئۇ مۇشۇ ئاكىلىرىنىڭ چاپىنىنى كۆتۈرۈپ جان باقسا كېرەك؟ — دەپ سورىدى بارات.

— نېمە دېدىڭ! ؟ ئۇ دېگەن مۇشۇ شەھەردىكى ئەڭ مەشھۇر يانچۇقچى، قارا، ئۇنىڭ تەقى - تۇرقى ئاياللارنىڭكىدەك زىلۋا، ئېڭەكلىرىدە ساقال - بۇرۇت دېگەننىڭ دېدارىمۇ يوق، تۇغما كۇسا. سەن بازاردىكى ئادەملەرنىڭ يانچۇقلىرىدىكى پۇللارنى ئۇنىڭ پۇللىرى دەپ ھېسابلاۋەر. پۇل لازىم بولغاندا ئۇ پۈركەنجىدىن بىرنى ئارتىپ، يۈزىگە چۈمبەل تارتىپ، ئاۋازىنى ئىنچىكە چىقىرىپ بازاردا پەيدا بولىدۇ. بازاردىكى يۈزلىگەن خوتۇنلارنىڭ ئىچىدىن قېنى سەن ئۇنى قانداق پەرق قىلالايسەنكىن؟... ئۇ ئادەملەر ئارىسىدا قىستىلىپ يۈرۈپ، ھەممىسىنىڭ يانچۇقىنى بىر دەمدىلا قۇرۇقداپ بولىدۇ. ئەگەر ئۇ ساغرىلىرىنى ئوينىتىپ، نازلىنىپ ماڭىدىغان بولسا، مەنمەن دېگەن بايۇچچىمۇ ئېسىنى يوقىتىپ ئەگىشىپ ماڭىدۇ. خالىسراق يەرگە بارغاندا ئۇ ناز قىلىپ بايۇچچىگە سۈركەلگىلى تۇرىدۇ. ئىنچىكە، ئۇزۇن بارماقلىرى بىردەمدىلا بايۇچچىنىڭ ھەممە يانچۇقىغا قاتراپ ئۈلگۈرىدۇ... مانا، مۇنۇ تاۋكاغا كۈمۈش تەڭگىلەرنى شاراقىشىپ تۆكۈۋاتقان شاپ بۇرۇتنى كۆرۈپ قوي. ئۇنى ھەقىقىي قاراقچى دېسەڭ بولىدۇ، چۆل يوللىرىدا كارۋانلارنى توسۇپ بۇلايدۇ. ئۇخلاپ قالغان، غەپلەت باسقانلارنىڭ كاللىسىنى كېسىپ، ماللىرىنى ئېلىپ قاچىدۇ..

«يارەببىم! — دەۋەتتى ئىچىدە بارات، — بايا بىزنىڭ ئالتۇنلىرىمىزنىمۇ يولدا ئەنە شۇنداق قاراقچىلار بابلىغانىكەن — دە! شۇ چاغدا ئاكا - ئۇكا بىرەرەمىز ئويغىنىپ مىدىرلاپلا قالغان بولساق كاللىمىزدىنمۇ ئايرىلىدىغان چېغىمىز... كىم بىلىدۇ، مۇشۇ تاۋكانى قىزىتىۋاتقان پۇللار ئىچىدە بىزنىڭ تىللىرىمىزمۇ

باردۇر بەلكىم؟...»

تۇيۇقسىز باراتنىڭ كالىسىدا: «باشقىلار مېنىڭكىنى ئوغرىلىۋالسا بولىدىكەنۇ، مەن باشقىلارنىڭكىنى ئوغرىلىسام نېمىشقا بولمىغۇدەك، — دېگەن خىيال يالت قىلىپ چاقىندى. — دە، كۆزلىرى ئويىناپ كەتتى، — مېنىڭ پۈتۈم ئاۋۇ ئوغرىنىڭكىدىن قىسقىراق بولسا نېمە بوپتۇ. ناھايىتى مەن سەل پاكارراق تاملاردىن ئارتىلىپ، ئازراق نەرسە يۈدۈپ چىقارمەن. ئىشقىلىپ، ئاچ يۈرگەندىن ياخشىراق!...»

ئەتىسىدىن باشلاپ بارات بازار تارقىلىشى بىلەنلا بازار مەيدانىنى، بوش قالغان رەستىلەرنى ئايلاندى. كوچىلاردا ئىتلار قاتراپ، ئاشخانىلارنىڭ ئالدىدىكى سۆڭەك ۋە باشقا تاشلاندىق نەرسىلەرنى تالىشىپ بىر - بىرىگە خىرىس قىلىشاتتى. دۇكانلارنىڭ قېلىن تاختاي ئىشىكلىرى مەھكەم ئېتىلىگەن بولۇپ، ئۈستىدىن پولات قۇلۇپلار سېلىنغانىدى. بەزى ئىشىكلەردە يەنە قانداقتۇر تاقاقلار، ئالماپ باغلىۋېتىلگەن تۆمۈر زەنجىرلەر ئېسىلىپ تۇراتتى. بۇ يەردىكى بارلىق قۇلۇپلارنى شاراقىتىپ ئېچىۋېتىدىغان خاسىيەتلىك ئاچقۇچ بولسا باراتتا يوق ئىدى. قاراڭغۇ چۈشۈش بىلەنلا رەستىلەر بېشىغا قاراۋۇللارنىڭ گۈلخانلىرى يېقىلاتتى. ئۇلار ۋاقتى - ۋاقتىدا كالتەكلىرىنى تاقىلىدىتىپ دۇكانلار ئالدىدىن ئۆتۈپ تۇراتتى، كۆزەتچىلەرنىڭ ئايىغى تاكى تاڭ يورۇپ، كوچىلاردا يولۇچىلار پەيدا بولغۇچە بېسىلمايتتى. مۇنداق ئەھۋالدا تەۋەككۈلچىلىك قىلىش ئوغرىلارنىڭ پۇت - قولىنى كېسىدىغان شەھەر بېگىنىڭ ئالدىغا ئۆز ئايىغى بىلەن بارغانغا باراۋەر ئىدى.

يەنە بىرنەچچە كۈندىن كېيىن، بارات بازار ئەتراپىدىكى

مەھەللىلەرنى ئارىلاشقا باشلىدى. پاكار - پاكار تاملار بىلەن قورشالغان كەمبەللەر مەھەللىلىرىدىن بارات ئىتتىكلا ئۆتۈپ كېتەتتى. بۇ يەردىكى ئۆيلەر شۇنچىلىك كۆرۈمىسىز، ھويلا - ئاراملارنىڭ تاملىرى پاكار، دەرۋازىلىرى قاغىچىراپ قىيسايغان، بەزى ھويللارنىڭ دەرۋازا تاملرىمۇ يوق بولۇپ، ئۇنىڭ ئىچىدە ئوغرىلاپ چىقىپ كەتكۈدەك نەرسىمۇ يوق ئىدى. ھويللاردا يالڭاچ بالىلار يۈگۈرۈپ يۈرۈشەتتى. ھويلنىڭ كۆلەڭگە چۈشكەن يەرلىرىدە ئولتۇرغان ھالسىز مومايلار چاق ئېگىرىشەتتى. ئورۇق بوۋاقلار ئانىسىنىڭ سۈتى يوق كۆكسىنى كۈچەپ شورايىتتى. بۇ ئۆيلەرگە كىرگەن ئادەملەر بىرنەرسە ئېلىپ ئەمەس، بىر نەرسە بېرىپ چىقسا بولاتتى.

بايلار، سودىگەرلەر تۇرۇشلۇق مەھەللىلەرنىڭ ھويلا تاملىرى بىر - بىرىدىن ئېگىز بولۇپ، ئۇ ئېگىز تاملارنىڭ بەزىلىرىنىڭ ئۈستىگە بېخىل بايلار يەنە تىكەنلەرنى سانجىپ قويۇشنىمۇ ئۇنتۇمىغانىدى. ئېگىز تاملار ئوتتۇرىسىدىكى كۈن چۈشمەس كوچىلار دائىم جىمجىت تۇراتتى. ئۇ يەردە كېتىپ بارغان كىشىگە پەقەت ئاسماننىڭ كىچىككىنە بىر پارچىسى ياكى بىرەر پارچە ئاق بۇلۇتلا كۆرۈنەتتى. مۇستەھكەم دەرۋازىلاردا بولسا ئېغىر تۆمۈر ھالقىلار ئېسىلىپ تۇراتتى. گۈمان تۇغدۇرۇپ قويماسلىق ئۈچۈن، بارات مۇنداق كوچىلاردا ھېچنەمىگە قارىمىغان بولۇپ، ئەمەلىيەتتە بولسا كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا ھەممىگە ئىنچىكە سەپسىلىپ ئۆتەتتى. «ئەشۇ دائىما مەھكەم يېپىقلىق تۇرىدىغان ھەيۋەتلىك دەرۋازىلارنىڭ ئىچىدە نېمە ئالامەتلەر باردۇر؟» دەپ خىيال قىلاتتى بارات، — ئۇ يەردە بەلكىم ھېسابسىز دۇنيالار چېچىلىپ ياتىدىغاندۇر. شۇنىڭ بىلەن

بىللە مەككەر بايلار يەنە ئۇ يەرگە ئاچچىقى يامان كۆزەتچىلەر بىلەن ئېيىقتىك يوغان ئىتلارنىمۇ باغلاپ قويغاندۇر؟... ياق، ئەھۋالنى بىلمەي تۇرۇپ ھەرگىز تەۋەككۈل قىلىشقا بولمايدۇ...»

«ئەلۋەتتە، تېشىدىن قۇلۇپ سېلىنغان ھويللارغا ئارتىلىپ چۈشۈش كېرەك! — دېگەن بىر پىكىر كەلدى باراتنىڭ كاللىسىغا بىر كۈنى، — تېشىدىن قۇلۇپ سېلىندىمۇ، ھويلا ئىچىدە ئادەم يوق دېگەن گەپ. تامدىن ئارتىلىپ، ئىچىگە ئامان - ئېسەن چۈشۈۋالساڭلا، ئۇ يەردە بەھۇزۇر ساياھەت قىلىسىز يۈرۈۋېرسەن!»

كىشىنى تەقەززا قىلىپ ھارغۇزۇۋېتىدىغان ئۇزاق كۆزىتىشلەردىن كېيىن، بارات ئەنە شۇنداق دائىم قۇلۇپلاقلق تۇرىدىغان بىر ئۆينى بايقاپ قالدى. بۇ ھويلنىڭ ئېگىز تاملىرى ئۈستىگە ئەتىگىنى - ئاخشى قىزغۇچ كۈن نۇرى چۈشەتتى. ھويلا ئالدىدىكى تار كوچىغا بولسا كۈن تىكلەشكەندىلا بىردەم كۈن نۇرى چۈشتى - دە، ئاندىن ئۇ يەردە يەنە دائىملىق تىنچىق كۆلەڭگە ھۆكۈم سۈرەتتى. بارات نىشان قىلغان قورۇنىڭ ياڭاق ياغاچىدىن نەقىشلەپ ئىشلىگەن يوغان دەرۋازىسى بار ئىدى. تام ئۈستىگە كەپتەرلەر قونۇپ گۈگۈلدشاتتى. كوچا تەرەپتە ئۆسكەن يوغان بىر تۈپ قاپاق تېرەك شاخلىرىنى تام ئۈستىگە ئارتىپ ھويلا تەرەپكە ئۇچ تارتقانىدى. بۇ تېرەك ۋە ئۇنىڭ قويۇق شاخلىرى باراتنىڭ تامدىن ئارتىلىشىغا ياردەم قىلىشقا، كوچىدا تويۇقسىز ئادەم پەيدا بولغۇدەك بولسا ئۇنى قويۇق يوپۇرماقلىرى ئارىسىدا يوشۇرۇپ قېلىشقا ۋەدە قىلىپ تۇرغاندەك كۆرۈنەتتى. ھېلىقى ھويلدىن ھەر كۈنى ئەتىگەنلىكى چار ساقال،

چىرايى سۆرۈن، ئاقسايپ ماڭىدىغان بىر ئادەم چىقاتتى - دە،
 دەرۋازىنىڭ تۆمۈر ھالقىلىرىغا يوغان شادا قۇلۇپنى بېسىپ، ئۇنى
 مەھكەم ئېتىلىدىمۇ يوق؟ دەپ يەنە بىرنەچچە سىلكىپ قويۇپ،
 بازارغا قاراپ ماڭاتتى. يول يۈرگەندە ئۇ ئۆزىنىڭ ئاقساقلىقىنى
 بىلىندۈرمەسلىككە شۇنچە تىرىشىپمۇ، ئۈستىدىكى قىممەت
 باھالىق ئۇزۇن تون ئۇنىڭ پۇتىنىڭ ئېيىنى يېپىپ قالالمايتتى.
 بازارنىڭ تازا قايناق يېرىدە بۇ ئادەمنىڭ بىر گەزمال دۇكىنى
 بار ئىدى. ئۇنىڭ دۇكىنىدا ھىندى باسىملىرى، خوتەن
 ئەتىلىسى، قەشقەرنىڭ چەكمەن، سەگەزلىرىگىچە سودا بولاتتى.
 چۈشتە باشقا دۇكاننىڭ خوجايىنلىرى چايخانىلاردىن قىزىق چاي
 ئالدىرۇپ، پەتۈستىكى پىستە، بادام، مېغىزلار بىلەن
 تاماقلانسا، بۇ ئادەم ئۆيىدىن ئېلىپ بارغان قاتتىق ناننى غاچىلاپ
 سودىسىنى قىلىۋېرەتتى. بازار تارقىغاندا بەزى سودىگەرلەر
 پەيتۇنغا ئولتۇرۇپ مەشرەپ - ئولتۇرۇشلارغا قاراپ ماڭاتتى.
 بەزىلىرى ھېلىلا دۇكاندا سىرلىق پىچىرلىشىپ بىرمۇنچە مالنى
 پۇل ئالماي كۆتۈرتۈپ قويغان سەتەڭنىڭ ئۆيىگە راۋان بولاتتى.
 ھېلىقى كىشى بولسا دۇكىنىنى ئالدىرىماي تاقاپ يەنە
 قۇلۇپلارنى بىرنەچچە قېتىم تارتىپ كۆرۈپ، پۇتىنى سۆرەپ ئاق-
 ساقلاپ ماڭغىنىچە كۆكتات، مېۋە - چېۋە بازىرىغا كېلەتتى. ئۇ
 يەردە ئۇزۇندىن - ئۇزۇن سودىلىشىپ، كېرەكلىك نەرسىلەرنى
 ئېلىپ خالىتىشىغا تەققادىن كېيىن ئۇدۇل ئۆيىگە قايتىپ
 كېلەتتى. دەرۋازىدىكى مىس قۇلۇپنى ئۇزاق ھەپلىشىپ ئاچاتتى.
 دە، دەرۋازىنى گۈپپىدە يېپىپ كىرىپ كېتىپ، تاكى ئەتىسى
 ئەتىگەنگىچە كۆرۈنمەيتتى.

«ئەجەپ ئىش - ھە! — دەپ ھەيران بولاتتى بارات، — بۇ

ئادەم شۇنچە يوغان قورۇدا ئۆزى يالغۇز تۇرامدىغاندۇ؟ نېمىشقا
 ھويلا ئىچىدىن باشقا بىرەر جاننىڭ ئاۋازى چىقمايدۇ؟ ئۇنىڭ بالا-
 چاقىلىرىمۇ يوقىمىدۇ؟ بۇ ئادەم شۇنداق يېگانىلا بولىدىغان بولسا،
 ئۇنىڭ ئۆيلىرى مال - دۇنيا بىلەن تىنىپ كەتكەندۇر؟ بەلكىم
 ئۇ ئۆزىدىكى جىسمانىي ئەيىبلەر تۈپەيلى ئايال جىنىسقا يېقىن
 يولماسلىققا قەسەم قىلغان بىر ئادەمدۇر. . . . ئەگەر ئۇ ھويلىدا
 يالغۇز بولسا، بازاردىن ھەر كۈنى ئەكېلىدىغان شۇنچە كۆپ
 يېمەكلىكلەرنى نېمە قىلىدۇ؟ . . . »

ئويلانغانسېرى بۇ ھويلا باراتقا شۇنچە سىرلىق ۋە ئاجايىپ
 بىلىنىدىغان بولۇپ قالدى. سىرلىق نەرسە قانچە سىرلىق
 بولغانسېرى كىشىنى شۇنچە جەلپ قىلىدۇ. بارات كۈندۈزى -
 سودىگەر بازاردا تازا قىزىق سودا قىلىۋاتقان پەيتتە بۇ ھويلىغا
 چۈشۈپ كۆرۈش قارارىغا كەلدى.

يىگىرمە بەشىنچى باب

سۆيۈملۈك قاراقچى

بارات ئاقساق سودىگەرنىڭ ھەرىكەتلىرىنى بىرنەچچە كۈن
 كۆزەتتى، بۈگۈنمۇ سودىگەرنىڭ دۇكىنى ئەتراپىدا ئايلىنىپ
 يۈرەتتى. كۈن ئۆزلىگەنسېرى بازاردا خېرىدارلار كۆپىيىپ،
 دۇكانلارنىڭ سودىسى قىزىماقتا ئىدى. ئاقساق سودىگەر پۈكەي
 ئارقىسىدا تۇرۇپ دۇكانغا كىرگەن ھەربىر خېرىدارغا ماللىرىنى

ئېلىپ كۆرسىتەتتى. پۈركەنجىلىك خېنىملارغا گۈللۈك چىتلاردىن گەزلەيتتى. يەنە كىملىرى بىلەنمۇ ماتا - چەكمەلەرنىڭ باھاسى ئۈستىدە ئۇزاق قىزىشىپ سودىلىشاتتى. كۈن پېشىنىگە يېقىنلاشتى. ئەمدى ئۇنىڭ بۇ ياقىتىكى ئىشلىرى باراقتا بەش قولىدەك ئايان ئىدى. بىردەمدىن كېيىن بۇ سودىگەر ئۆيىدىن ئەكەلگەن قاتتىق نالىرىنى قاچىغا چىلاپ قويدۇ. نان ئىۋىپ سەل يۇمشىغاندىن كېيىن ئۇنى ئالدىراش ھالدا قۇشۇقلاپ - قۇشۇقلاپ ئاغزىغا سېلىپ بىر پەستلا تۈگىتىدۇ؛ كىرگەن خېرىدارلارغا مال سېتىشنىمۇ ئۇنتۇمايدۇ. شۇ تەرىقىسىدە سودىسىنى يەنە تاكى بازار تارقىلىپ، خېرىدارلارنىڭ ئايىغى بېسىلقۇچە داۋاملاشتۇرىدۇ. ئاندىن پۇللىرىنى ساناپ قوينىغا سېلىپ، دۇكاننى مەھكەم قۇلۇپلاپ بېرىپ كۆكتات بازىرىدىن نەرسە - كېرەكلىرىنى ئالىدۇ. ھازىردىن باشلاپ ھېسابلىغاندا، سودىگەرنىڭ ئۆيىگە قايتىشىغا تېخى يېرىم كۈندىن ئوشۇق ۋاقىت بار. بۇ ۋاقىت باراتنىڭ ھېلىقى سىرلىق ھويلىغا چۈشۈپ زىيارەت قىلىپ چىقىشىغا تولۇق يېتىدۇ.

بارات بازاردىن سودىگەرنىڭ ھويلىسى جايلاشقان كوچىغا ئۇچقاندەك قايتىپ كەلدى. ئېگىز تاملار ئارىسىغا قىستىلىپ قالغان تار كوچىدىن تېخى ئەتىگەننىڭ سالىقىنى كەتمىگەن بولۇپ، جىمجىت ۋە تىنچ ئىدى. بارات ئۇياق - بۇيىقىغا بىر قارۋەتتى. دە، سودىگەرنىڭ تېمى يېنىدىكى قاپاق تېرەككە مايىمۇندەك يامىشىپ چىقىپ كەتتى. تېرەكنىڭ ھويلا تەرەپكە سوزۇلغان چوڭ شېخىنى ئاۋايلاپ دەسسەپ نام ئۈستىگە چۈشتى. تۆۋەندە ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا قۇتىدەك چىرايلىق بىر ھويلا تۇراتتى. بارات ھەيران بولدى. ھويلىدىكى ھەممە نەرسە شۇنچىلىك پاكىز ۋە

رەتلىك سەرەمجانلاشتۇرۇپ قويۇلغانىدى. ئوڭ تەرەپكە كۈنگەيگە قارىتىپ ئېگىز پېشاۋانلىق ئۆيلەر سېلىنغانىدى. ئۆينىڭ ئىشىك دېرىزە، تۆۋرۈكلىرىگە ئەڭ ماھىر ئۇستىلارغا نەقىش چەككۈزگەنىدى. كەڭ پىششىق خىشلار يېيىتىلغان ھويلىدىكى تەشەكلەردە قىپقىزىل گۈللەر تاۋلىنىپ تۇراتتى. پېشاۋانلىق ئۆيلەرنىڭ قارشى تەرىپىدە ئۇزۇن كەتكەن لاپاس بولۇپ، لاپاس ئاستىغا چوڭ - كىچىك كۈپلەر، تاي - تاي ماللار رەتلىك قويۇلغانىدى. بارات ھويلىنىڭ مۇنداق پاكىز سەرەمجانلاشتۇرۇلغانىغا قاراپ، ئۆيدە چوقۇم بىرەر ئايال كىشى ياكى خىزمەتچى بولسا كېرەك، دەپ جەزم قىلدى. ئەگەر ئۇ ھويلىغا چۈشۈۋالسىلا، ئۇ يەردە بىرەر ئادەمنىڭ بولۇشىنىڭ كارى چاغلىق ئىدى.

بارات ھويلىغا لاپاسنىڭ تۈۋرۈكىگە يامىشىپ سىيرىلىپ چۈشمەكچى بولۇپ، مۈشۈكتەك ئۆمىلەپ لاپاس تەرەپكە ئۆتتى...

ئاقساق سودىگەرنىڭ ئىسمى نىياز ئىدى. بۇ ھەشەمەتلىك ئۆيلەردە ئۇنىڭ ئايالى ئايجامال تۇراتتى. ئايجامال ئىسمى - جىسىمغا لايىق ئايدەك جامالى بار گۈزەللەردىن ئىدى. ئاقساق سودىگەر بۇ شەھەرگە ئۆزىنىڭ بايلىقى ياكى بېخىللىقى بىلەن ئەمەس، ئاياللارغا بولغان قاتتىق قوللۇقى بىلەن مەشھۇر ئىدى. ئايجامال نىيازنىڭ ئۈچىنچى ئايالى ئىدى. نىيازنىڭ ئالدىنقى ئىككى ئايالىنىڭ بىرى نىيازنىڭ بېخىللىقى ۋە ھەددىدىن ئاشقان گۇمانخور، كۈنلەمچىلىكىنىڭ دەردىنى ھارغۇچە تارتىپ ئۆلۈپ كەتكەن، ئىككىنچىسى بولسا قېچىپ كېتىپلا قۇتۇلغانىدى. نىياز ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسىدىن بالا يۈزى